

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет природокористування
Факультет управління, економіки та права
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Освітній ступінь Магістр

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
міжнародних економічних
відносин та маркетингу
(назва кафедри)

(підпис)

Линдюк А. О.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Булику Михайлу Олеговичу

1. Тема роботи: Транснаціоналізація та її вплив на світову економіку
керівник роботи: Гаврилюк Іванна Іванівна, к.е.н., в.о. доцента кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингу
затверджена наказом ЛНУП від «27» жовтня 2023 р. № 572/к-с
2. Строк подання студентом роботи: до 6 грудня 2024 року
3. Вихідні дані до проекту (роботи): вітчизняні та зарубіжні літературні джерела; монографічні дослідження; офіційні публікації, нормативно-правові, статистичні матеріали державних органів влади; звіти, доповіді, аналітичні огляди міжнародних організацій ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ, МВФ, СБ, ВЕФ.
4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ. 1.1. Основи процесів транснаціоналізації в сучасному світі. 1.2. Особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світі як суб'єкта міжнародного бізнесу. 1.3. Чинники впливу процесів інтернаціоналізації на розвиток і функціонування світової економіки. 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА СВІТОВИЙ

РИНОК. 2.1. Новітні тенденції розвитку ТНК міжнародної інвестиційної діяльності. 2.2. Стан іноземних ТНК, які діють на території України. 2.3. Сучасні тенденції діяльності ТНК «McDonalds» у світі та в Україні.
3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В СУЧАСНОМУ СВІТІ. 3.1. Стратегічні рішення для ефективної діяльності ТНК у світі. 3.2. Пріоритетні засади вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із ТНК. 3.3. Перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в Україні у післявоєнний період.

5. Дата видачі завдання «06» березня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання календарного плану; написання пояснювальної записки; підготовка матеріалів для кваліфікаційної роботи).	Березень-червень 2023 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	Липень-серпень 2023 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Розробка і написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	Вересень-жовтень 2024 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	Листопад 2024 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	Грудень 2024 р.

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

Булик М.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

Гаврилюк І.І.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено дослідженню впливу діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки та перспективам подальшого розвитку й функціонування ТНК в умовах світової економіки. В роботі було розглянуто сутність та основні типи транснаціональних корпорацій у сучасних умовах, чинники впливу на формування та розвиток ТНК в умовах світової економіки та механізм функціонування транснаціональних корпорацій у сфері світової економіки. Було проаналізовано та оцінено вплив діяльності ТНК в розвитку світової економіки, й України зокрема та досліджено середовище функціонування транснаціональних корпорацій в умовах ринкової економіки. З метою покращення умов розвитку та функціонування ТНК було запропоновано шляхи посилення конкурентних позицій транснаціонального бізнесу та визначено перспективну участь України в процесах транснаціоналізації світової економіки.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, світова економіка, глобалізація, чинники впливу, механізм функціонування, розвиток, конкурентне середовище, стратегія розвитку.

ANNOTATION

The study is devoted to the study of the influence of the activities of transnational corporations on the development of the world economy and the prospects for the further development and functioning of TNCs in the conditions of the world economy. The work considered the essence and main types of transnational corporations in modern conditions, factors influencing the formation and development of TNCs in the conditions of the world economy, and the mechanism of functioning of transnational corporations in the sphere of the world economy. The impact of the activities of TNCs in the development of the world economy, and of Ukraine in particular, was analyzed and evaluated, and the environment of the functioning of transnational corporations in the conditions of a market economy was studied. In order to improve the conditions for the development and functioning of TNCs, ways to strengthen the competitive positions of transnational business were proposed and Ukraine's prospective participation in the processes of transnationalization of the world economy was determined. *Key words: transnational corporations, world economy, globalization, factors of influence, mechanism of functioning, development, competitive environment, development strategy.*

УДК: 339.91

Кваліфікаційна магістерська робота: 83 с. текстової частини, 12 таблиць, 26 рисунків, 63 літературні джерела.

Транснаціоналізація та її вплив на світову економіку. Булик М.О. Кваліфікаційна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Розглянуто основи процесів транснаціоналізації в сучасному світі, особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світі як суб'єкта міжнародного бізнесу; чинники впливу процесів інтернаціоналізації на розвиток і функціонування світової економіки.

Проаналізовано новітні тенденції розвитку ТНК міжнародної інвестиційної діяльності; зроблено оцінку стану іноземних ТНК, які діють на території України; структуровано сучасні тенденції діяльності ТНК «McDonalds» у світі та в Україні.

На основі проведеного аналізу окреслено стратегічні рішення для ефективної діяльності ТНК у світі; виокремлено пріоритетні засади вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із ТНК; запропоновано перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в Україні у післявоєнний період.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
✓ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	8
.1. Основи процесів транснаціоналізації в сучасному світі.....	8
.2. Особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світі як суб'єкта міжнародного бізнесу.....	18
.3. Чинники впливу процесів інтернаціоналізації на розвиток і функціонування світової економіки.....	24
✓ ОЦІНКА ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА СВІТОВИЙ РИНОК.....	30
.1. Новітні тенденції розвитку ТНК під впливом міжнародної інвестиційної діяльності.....	30
.2. Аналіз іноземних ТНК, які функціонують на території України...	44
.3. Сучасні тенденції функціонування «McDonalds» у світі та в Україні.....	5
3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	6
2	
3.1. Стратегічні рішення для ефективної діяльності ТНК у світі.....	62
3.2. Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання	

національної економіки із ТНК	67
3.3. Перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в Україні у післявоєнний період.....	74
ВИСНОВКИ	I
ПРОПОЗИЦІЇ.....	84
СПИСОК	ВИКОРИСТАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ.....	88

ВСТУП

В сучасних умовах розвитку світової економіки, а саме на етапі глобалізації, транснаціональні корпорації відіграють важливу роль, стаючи провідними суб'єктами господарювання, інвесторами, розповсюджувачами сучасних технологій, науково-технічних досягнень та стимуляторами міжнародної трудової міграції. Саме транснаціональні корпорації заклали основи взаємозалежної економічної діяльності в різних країнах світу і згодом стали основою глобальної економіки.

Сьогодні транснаціональні корпорації є не лише основними гравцями світової економіки, але й важливою складовою національної економіки, роль якої з кожним роком зростає. Тому створення потужних транснаціональних корпорацій, здатних адекватно реагувати на зовнішні впливи та активно розвивати міжнародні економічні відносини, має стати одним із пріоритетів розвитку національних бізнес-структур.

Успіх функціонування ТНК в сучасних умовах залежить від обґрунтування якості та відповідності застосування технологій проектування та прийняття стратегічних рішень, що реалізується керівництвом корпорації. Менеджерам ТНК часто важко визначити, на чому

зосередитися в довгострокових цілях або результатах, на ринку чи ефективності. Стратегічні рішення вимагають не тільки детального планування та правильної організації діяльності процесу їх реалізації, а й комплексної збалансованості, пріоритетної оцінки, постійного моніторингу та жорсткого контролю за поставленими цілями або результатами в майбутньому.

Чітко визначена та обґрунтована стратегія може допомогти в реалізації стратегічних рішень. Ефективність не менше цікава для керівників корпорації. Ефективна діяльність стає основою поповнення власного капіталу, вдалому курсу цінних паперів, інвестицій та підвищення іміджу корпорації. Актуальність цієї теми сприяла написанню даної кваліфікаційної роботи.

Мета роботи: дослідження теоретичних засад діяльності транснаціональних корпорацій та визначення їх впливу на розвиток світової економіки.

Завданням кваліфікаційної роботи є:

- теоретичні основи дослідження процесів транснаціоналізації в сучасному світі;
- особливості функціонування транснаціональних корпорацій у світі як суб'єкта міжнародного бізнесу;
- дослідження чинники впливу процесів інтернаціоналізації на розвиток і функціонування світової економіки;
- аналіз новітніх тенденцій розвитку ТНК міжнародної інвестиційної діяльності;
- вивчення стану іноземних ТНК, які діють на території України;
- оцінка сучасних тенденцій діяльності ТНК «McDonalds» у світі та в Україні;
- окреслення стратегічних рішень для ефективної діяльності ТНК у світі;

➤ виокремлення пріоритетних засад вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із ТНК;

➤ структуризація перспектив розвитку транснаціональних корпорацій в Україні у післявоєнний період.

Об'єктом дослідження виступає процес, пов'язаний із впливом діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій та їх вплив на розвиток світової економіки.

Під час виконання роботи було використано такі *методи дослідження*: метод наукового узагальнення та систематизації, аналізу й синтезу, індукції та дедукції при дослідженні теоретичних засад інвестування; метод узагальнення економічної інформації, метод формалізації та методи аналізу й синтезу при виконанні другого розділу роботи.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи були вітчизняні та зарубіжні наукові статті, інтернет-видання, офіційні сайти Національного банку України, Держкомстату, дані Світового банку, статистичні дані ЮНКТАД, прес-релізи Forbs, Global 500 FORTUNE, рейтинги компаній, офіційний сайт корпорації «McDonald's».

Практичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні сучасного стану транснаціональних корпорацій, їх діяльності та розвитку, а також впливу на світову економіку та Україну зокрема, що дозволило запропонувати шляхи посилення конкурентних позицій транснаціональних корпорацій та удосконалити перспективну модель участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки.

Деякі положення і отримані результати досліджень оприлюднені на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Україна у міжнародних економічних відносинах в умовах інтеграційних процесів: стан, проблеми та перспективи розвитку» (23-24 листопада 2022 р., м. Дубляни).

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Основи процесів транснаціоналізації в сучасному світі

Сучасний етап розвитку світової економіки супроводжується процесами інтернаціоналізації та транснаціоналізації світової економіки. Транснаціональні корпорації, поряд з державами, є найважливішими учасниками міжнародної торгівлі. В умовах глобалізації ефективне функціонування ТНК дозволяє їм збільшувати інвестиційні та фінансові потоки, поширювати принципи і методи ефективного управління, впроваджувати інноваційні продукти та технології, сприяти підвищенню міжнародної конкурентоспроможності приймаючих країн.

Закономірним наслідком домінування корпоративної форми організації бізнесу у світовій економіці стала поява надзвичайно потужних транснаціональних корпорацій, які посіли провідне місце в усіх без винятку сферах економічного та суспільного життя. Не викликає сумнівів і той факт, що найбільші сучасні ТНК здійснюють значний вплив на політичні процеси, що, в свою чергу, створює численні загрози для національних держав.

Таким чином, в останні десятиліття виникла принципово нова форма гострого конфлікту інтересів між ТНК і державою, розв'язання якого значною мірою визначатиме світовий економічний порядок. З цих причин і глобалізація, і транснаціоналізація стали предметом гострих наукових дискусій як з точки зору їх фундаментальних характеристик, так і з точки зору аналізу їх наслідків для економіки.

Поняття «транснаціоналізація» різними вченими трактується по різному. Деякі дослідники розглядають транснаціоналізацію як якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, що характеризується значним зростанням ролі зовнішніх чинників у розвитку всіх країн і створенням транснаціонального капіталу. Інші трактують транснаціоналізацію як форму загального процесу інтернаціоналізації економічного життя [1, С. 411]. До прикладу, О. Рогач вважає, що транснаціоналізація – це процес посилення глобальної інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК, в рамках якого значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту та доходів країни залежить від міжнародних центрів за межами країни [2, С. 149].

Важливо зазначити, що транснаціоналізація значно посилює взаємозалежність країн у глобалізованій економіці, впливаючи на виробництво товарів і послуг, робочу силу, інвестиції, технології та їх розподіл між країнами. Процеси транснаціоналізації зумовлені необхідністю зниження ризиків, прагненням наблизити виробництво до перспективних ринків, а також раціоналізувати оподаткування та митні платежі транснаціональних корпорацій. Неспроможність країн, що володіють значними факторними резервами, ефективно їх використовувати через дефіцит капіталу, створює умови для перетікання капіталу з країн з його надлишком через прямі іноземні інвестиції. Цей процес є об'єктивною передумовою транснаціоналізації виробництва.

Процес транснаціоналізації як явище сучасної світової економіки має об'єктивне підґрунтя: глибока інтернаціоналізація господарського життя,

науки, техніки, виробництва, потужне зростання ролі та географічне розширення коопераційних зв'язків, які дають змогу об'єднувати елементи виробничих структур різних країн у великі міжнародні науково-виробничі об'єднання [3, С. 76]. Обміни між окремими ТНК та іншими компаніями все частіше ґрунтуються не на разових комерційних угодах, а на довгострокових виробничих зв'язках, заснованих на відповідних партнерствах [4, С.24]. Глобалізація економічної діяльності вимагає лібералізації торгівлі, іноземних інвестицій та міжнародних фінансових операцій. Генеральна угода з тарифів і торгівлі та Світова організація торгівлі стали результатом необхідності вирішення цього питання. З економічної точки зору, процеси транснаціоналізації зумовлені наступними причинами (рис.1.1.).

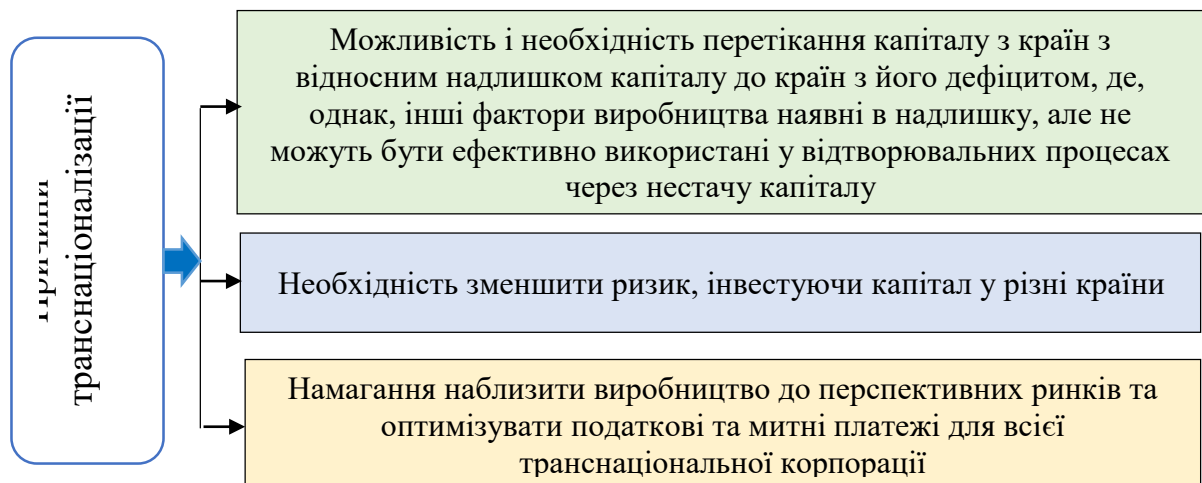

Рис.1.1. Економічні причини транснаціоналізації

Джерело: сформовано за матеріалами [5]

Зрозуміло, що визначення «транснаціоналізації» походить і безпосередньо пов'язане з поняттям «наднаціональне підприємство». У цьому сенсі ми звертаємо увагу на найважливіші наукові підходи до наукового вирішення цієї проблеми. Хоча питання сутності та особливостей транснаціональних корпорацій на перший погляд є достатньо детальним, все ж існують суперечки щодо окремих предметних параметрів.

Причини створення і розвитку транснаціональних корпорацій широко розрізняються, але всі вони так чи інакше пов'язані з провалами на ринку, наявністю обмежень на розвиток міжнародної торгівлі, сильною монопольною силою виробників, а також, контролем валют, значними транспортними витратами, відмінностями в податковому регулюванні різних країн. Особливістю транснаціональних корпорацій є те, що вони мають можливість враховувати потреби світового ринку і значною мірою формувати попит на свою продукцію до початку виробництва.

Таким чином, транснаціональна корпорація (ТНК) визначається як компанія, головний офіс якої знаходиться в одній країні, а філії або дочірні та афілійовані компанії розташовані як в цій же країні, так і обов'язково в інших країнах. Такий підхід базується на таких припущеннях: по-перше, сучасна ТНК розглядається як група компаній безвідносно до її організаційно-правової форми чи виду бізнесу; по-друге, конкурентна стратегія ТНК реалізується щонайменше у двох країнах; по-третє, основою корпоративного управління кожної ТНК є єдина стратегія, незалежно від кількості місць, де приймаються управлінські рішення.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – це складні соціально-економічні системи, що поєднують науково-технологічні, торгово-сервісні, фінансові, керуючі, виробничі структури, активність яких в якості лідируючих суб'єктів світової економіки характеризується глобальним масштабом [6, С.249].

Транснаціональні корпорації характеризуються такими основними ознаками: вони є інтернаціональними з точки зору своєї діяльності та використання капіталу; часто володіють величезним матеріальним і фінансовим потенціалом; виходячи з вищезазначеної ознаки, вони здатні робити значний внесок у наукові дослідження і розробки (ТНК є носіями передової науки та інновацій); часто мають тісні зв'язки з національними банківськими компаніями та національними банківськими системами,

входять до складу фінансових груп; часто мають багато філіалів у різних країнах [7, С. 197-198].

Сьогодні широко використовується дефініція ТНК, запропонована Організацією Об'єднаних Націй (ООН), а саме: транснаціональна корпорація – це найпотужніша торговельна компанія, що діє в міжнародному масштабі і відіграє домінуючу роль у зміцненні світогосподарських зв'язків; це багатонаціональна та широко диверсифікована бізнес-структура, як в галузевому, так і в географічному відношенні рівносильна за своєю економічною потужністю, а подекуди, і сильніша, ніж деякі країни [8]. Виходячи з цього визначення ЮНКТАД, транснаціональні корпорації – це гігантські багатонаціональні підприємства, що складаються з основної (материнської) компанії та її дочірніх підприємств, які розташовані в інших країнах. Головною ознакою материнської компанії є те, що вона має контроль над активами бізнес-одиниць, розташованих в інших країнах. Країна, в якій розташовані штаб-квартира та материнська компанія, є країною базування багатонаціонального підприємства, тоді як країни, в яких розташовані інвестиційні об'єкти ТНК, є приймаючими країнами [9].

Найбільш важливі параметри, що відрізняють ТНК від інших організацій і інститутів, є [10.]:

- виробництво або надання послуг щонайменше у шести країнах;
- частка іноземних працівників становить щонайменше 25%;
- частка іноземних інвестицій у структурі активів не менше 25%;
- річний оборот не менше 1 млрд. доларів США;
- обсяг реалізованої продукції за межами основної (материнської) компанії - не менше 20%;
- унікальна стратегія управління розвитком вітчизняних компаній, що входять до організаційної структури ТНК.

Досить інтенсивний розвиток ТНК почали у другій половині ХХ ст. Потрібно зазначити, що є чимало джерел ефективної їх діяльності порівняно з компаніями, які існували тільки у одній країні. До цих джерел відносять:

переваги володіння та доступності до природних ресурсів, капіталу, результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР); горизонтальна диверсифікація за технологічним принципом в межах однієї галузі, що дає змогу забезпечувати економічну та фінансову стійкість ТНК; перспектива оптимального розподілу філій головної компанії в різних країнах, враховуючи розміри їх національних ринків, ритмів економічного зростання цін, доступу до економічних ресурсів, а також політичної стабільності. Також є можливість через прямі інвестиції долати бар'єри на шляху впровадження своїх товарів на ринок країн за рахунок експорту; достатнє використання фінансових ресурсів більшості країн світу; безперервний доступ до інформації про кон'юнктуру товарних, валютних та фінансових ринків по всьому світу, що дає змогу оперативно направляти потоки капіталів туди, де є найбільш сприятливі умови для отримання максимального прибутку [11, с. 44].

Зазначимо, що розвиток транснаціональних корпорацій багатьох розвинених країн має довгий еволюційний шлях, до сучасності змінилось кілька їх поколінь (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Еволюційний шлях розвитку ТНК

<i>Період ТНК</i>	<i>Форми організації ТНК</i>	<i>Особливості функціонування та сфери діяльності</i>
кінець XIX ст. – 1920р.	картелі, синдикати	Знаходження та видобуток сировини в Латинській Америці, Азії, Африці та її переробка на своїх територіях
1920-1939р.р.	трести	Діяльність в міжвоєнний період та період світових економічних криз 1929-1933 р.р. Основний напрям діяльності ТНК – розробка військово-технічної продукції
1945-1960 р.р.	концерни, конгломерати	Повоєнне відновлення Європи та трансформація США в лідера капіталістичного світу. Найбільша кількість ТНК була в електроніці, атомній енергетиці, освоєнні космосу
1960-1970 р.р.	концентрація виробництва і капіталу в формі злиття і поглинань	«Золотий час» еволюції ТНК. Вік масштабного використання побутових товарів та зростання будівництва житла. Нарощується виробництво легкових автомобілів
1970-1985 р.р.	економічні об'єднання та спілки, що включають кілька	Інформаційна революція змінює обличчя світу: інформація та комп'ютери стали буденністю. ТНК конкурують у виробництві нових товарів і продовжують боротися за ринки збуту. Злиття та

	країн	поглинання тривають, збільшуючи концентрацію капіталу в найбільших ТНК.
1985-2000 р.р.	економічні об'єднання та спілки, що включають кілька країн	Розпад СРСР і перетворення США на єдину наддержаву ознаменували новий перерозподіл світу з точки зору власності на енергоресурси. Процес злиття і поглинання продовжився, але почав зміщуватися в бік компаній, що займаються видобутком нафти і газу, переробкою і металургією.
2000-2015 р.р.	довготривалі стратегічні союзи між корпораціями різних галузей і країн	Він характеризується масовими злиттями та поглинаннями. У корпоративній практиці спостерігається тенденція до зміщення акценту з двостороннього партнерства на створення мереж за участю кількох компаній. ТНК стикаються з посиленням конкуренції, оптимізацією управління та тіснішою взаємодією, а іноді і злиттям з транснаціональними банками (ТНБ), а також виходом «нових» ТНК на світову арену
2015-сучасний етап	Інноваційно-інвестиційний напрям ТНК	Розвиток інвестиційних процесів через широку комп'ютеризацію, оцифрування, мережування та роботизацію традиційних фінансових та інвестиційних послуг та бізнесу. Рушійною силою цього процесу є зростаюча зацікавленість ТНК у пошуку нових та креативних інвестиційних пропозицій у глобальному середовищі, які дозволяють їм підвищити ефективність своїх інвестицій

Джерело: складено за [12; 13]

З розвитком глобальної економіки ТНК змінили свої організаційні методи. Так, у 1980-х роках ТНК розширювали свій вплив і збільшували прибутки через створення дочірних підприємств та філій за кордоном, а в 1990-х роках це відбувалося переважно за рахунок транскордонних злиттів та поглинань іноземних компаній. У XXI столітті в діяльності ТНК перевагу мають довгострокові стратегічні альянси між корпораціями різних галузей та країн, починаючи від досліджень, закінчуючи спільним виробництвом та продажем продукції.

Як будь-яка комерційна організація, ТНК у процесі еволюції виробили різні моделі внутрішньої організації та стратегії економічної поведінки. Сьогодні тенденції розвитку ТНК є тенденціями всієї світової економіки. У свою чергу, аналіз специфіки діяльності ТНК дозволяє окреслити основні тенденції сучасного етапу їх розвитку. І як було зазначено вище, світова економіка на сучасному етапі визначається параметрами процесу

глобалізації, який у свою чергу складається з двох взаємопов'язаних напрямів: експансії ТНК та регіоналізації. Цей зв'язок можна простежити на прикладі ЄС, де міграція капіталу з ТНК демонструє швидке зростання [14, С. 93]. Такі зміни впливали на інвестиційний клімат та поставили ТНК перед необхідністю пристосовувати транскордонні операції до інших нових умов розміщення інвестицій.

Але водночас ТНК здійснюють глобальну міжнародну корпоративну інтеграцію, що важливо для посилення конвергенції національних економік у ЄС. Таким чином, з одного боку, ТНК, маючи потужну мережу закордонних філій і дочірніх компаній, значно збільшили свій внесок в уніфікацію національних економік країн ЄС. З іншого боку, вдосконалення механізмів функціонування єдиного ринку стимулювало та оптимізувало міжнародне виробництво та збут (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Тенденції становлення і розвиток транснаціональних корпорацій

Тенденції	Опис тенденції
Розростання економічних, політичних і соціальних діапазонів функціонування ТНК	Транснаціональні корпорації стали повноправними гравцями у світовій економіці та політиці. В цей час відбулося створення Центру ООН і Комісії з ТНК при ООН і це є свідченням ролі, яку ТНК зараз відіграють у світі
Концентрація та централізація капіталу корпораціями	Злиття та поглинання залишаються одним із головних інструментів зміцнення економічної влади транснаціональних підприємств з метою більшого домінування на глобальних ринках.
Нова перспективна мета – зростання прибутку	Ця тенденція повільно приходить на зміну попередній стратегії – скорочення витрат
Збільшення кількості ТНК, які прагнуть трансформувати свою діяльність на сферу послуг	Диверсифікація діяльності ТНК призвела до зрушення у бік виробництва високоякісної продукції, перерозподілу та концентрації діяльності, інвестицій у сферу послуг
ТНК розробляє та використовує високі технології	ТНК, маючи фінансові ресурси, достатньо багато вкладають в науково-дослідну діяльність
Зростання фінансових потоків ТНК мають зв'язок з обслуговуванням матеріального виробництва	Переважно вільний наднаціональний капітал має спекулятивний характер. Фінансовий ринок почав відігравати незалежну від ринку товарів і послуг

	роль, а самі гроші стали товаром.
Транснаціональні компанії беруть активну участь у створенні власної інформаційної мережі	ТНК створюють єдині стандарти передачі та обробки інформації, однакові фінансові та інформаційні установи для всього світу

Джерело: сформовано за матеріалами [15]

Регіоналізація зумовлює позитивні зміни в інвестиційному кліматі, що впливає на посилення темпів збільшення транснаціоналізації національних економік, які об'єднані в економічний блок. Інтеграція на регіональному рівні сприяє активізації транскордонних злиттів та поглинань, які стають основою здійснення іноземних інвестицій.

Отже, як бачимо, процес транснаціоналізації самого виробництва, згідно і запропонованою ринковою теорією транснаціоналізації, зумовлюється «переплетенням» двох вирішальних чинників ринкової системи господарювання – попиту та пропозиції, – які через свою специфіку виникають поодні в системі виробництва та споживання різних держав. Так, систему зв'язків, згідно ринкової теорії транснаціоналізації, можна показати схематично у вигляді рис. 1.2.

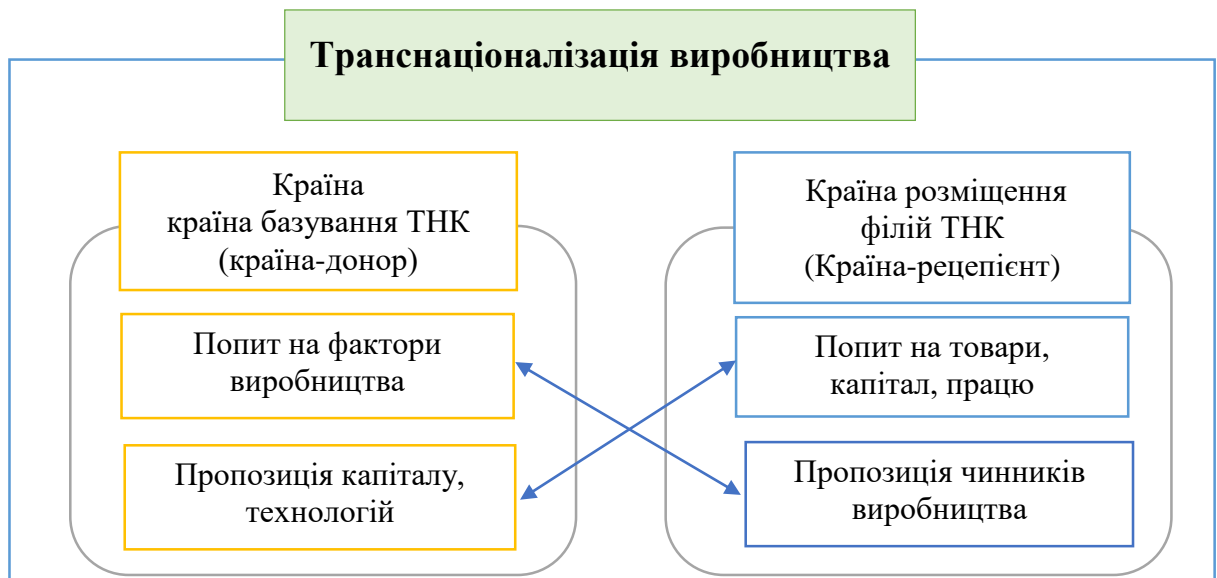

Рис. 1.2. Схема «ринкової» теорії транснаціоналізації виробництва

Джерело: сформовано за матеріалами [5, С.21]

Аналізуючи викладення «ринкової» теорії транснаціоналізації, слід зазначити, що процес транснаціоналізації виробництва формується під

впливом ринкових умов, які можна розглядати як разом, так і окремо: наявність попиту на фактори виробництва з боку виробників (потенційних інвесторів), який задовольняється пропозицією відповідних факторів на території приймаючих країн; пропозиція капіталу, технологій тощо з боку виробників (потенційних інвесторів), яка задовольняється попитом на відповідні фактори на території приймаючих країн.

Властивості сучасного етапу розвитку транснаціональних корпорацій проявляються не лише в загостренні конкуренції між ними, але, як показує практика, у формуванні взаємних коопераційних зв'язків, відомих як стратегічні альянси. В рамках цих утворень транснаціональні корпорації здатні вирішувати різноманітні проблеми, з якими вони стикаються на трьох основних глобальних ринках (рис.1.3).

Вплив ТНК на світову економіку має дуалістичний характер. З одного боку, ТНК є наслідком (продуктом) динамічного розвитку міжнародних економічних відносин, а з іншого – потужним механізмом впливу на них, створення нових і модифікації існуючих. Хоча ТНК почали відігравати певну роль наприкінці дев'ятнадцятого століття, їхній вплив неухильно зростає протягом останніх п'ятдесяти років.

Рис. 1.3. Особливі ознаки ТНК в сучасних умовах

Джерело: сформовано за матеріалами [16, С. 42-43]

Підсумовуючи вище проаналізоване, можемо дійти висновку, що транснаціоналізація принципово змінює пропорції між національними, міжнародними та транснаціональними складовими в механізмі світового господарства. Вплив транснаціонального капіталу на розвиток міжнародних ринків і національних економік різко зростає, створюючи цикли міжнародного відтворення. Залучення національних економік до процесів транснаціоналізації має двоякий наслідок: з одного боку, призводить до створення нових робочих місць, поліпшення науково-технічної і технологічної структури економіки та зростання ВВП; з іншого – викликає глибокі деформації в національній економіці (руйнування усталеної відтворювальної і галузевої структури тощо), що ставить питання про формування національного відтворювального комплексу з урахуванням можливих напрямів інтеграції країни в міжнародний поділ праці.

1.2. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій у світі як суб'єкта міжнародного бізнесу

Міжнародний бізнес виник історично та логічно як результат розвитку та поглиблення міжнародного поділу праці та формування світового ринку. Як відомо, міжнародний бізнес – це економічна діяльність, пов'язана з використанням капіталу в різних формах і вигодами від підвищеної підприємницької активності [17, с. 34]. До міжнародного бізнесу належать не лише ТНК усіх видів, але й національні компанії, сфера діяльності яких є міжнародною.

Як елемент глобальної економіки, міжнародний бізнес виконує низку функцій, таких як: 1) створення глобальних ланцюгів доданої вартості та глобальних інноваційних мереж; 2) формування міжнародних структур та забезпечення міжнародних потоків товарів, послуг, інформації, капіталу,

робочої сили; 3) розвиток глобальних інновацій; 4) дифузія знань і технологій; 5) інтеграція наукового потенціалу країн та інтеграція глобальних наукових ресурсів [18, с.51].

Слід зазначити, що суб'єктами міжнародного бізнесу можуть бути фізичні особи, компанії, транснаціональні структурні утворення, міжнародні організації та об'єднання, (регіональні) інтеграційні угруповання та держави. Однак саме транснаціональні корпорації з роками стали основними генераторами та рушіями великого міжнародного бізнесу як в економіці країн, так і в глобальному масштабі.

Сьогодні світова економічна система базується на близько 500 найпотужніших ТНК, які мають практично необмежену економічну владу. В індустріально розвинених країнах у кожній галузі домінують два-три супергіганти, які конкурують між собою на ринках кожної країни. Ці 500 ТНК продають 80% всієї електронної та хімічної продукції, 95% фармацевтичних препаратів і 76% продукції машинобудування [19, с. 42].

Схематично вплив ТНК на міжнародний бізнес подано на рис.1.4.

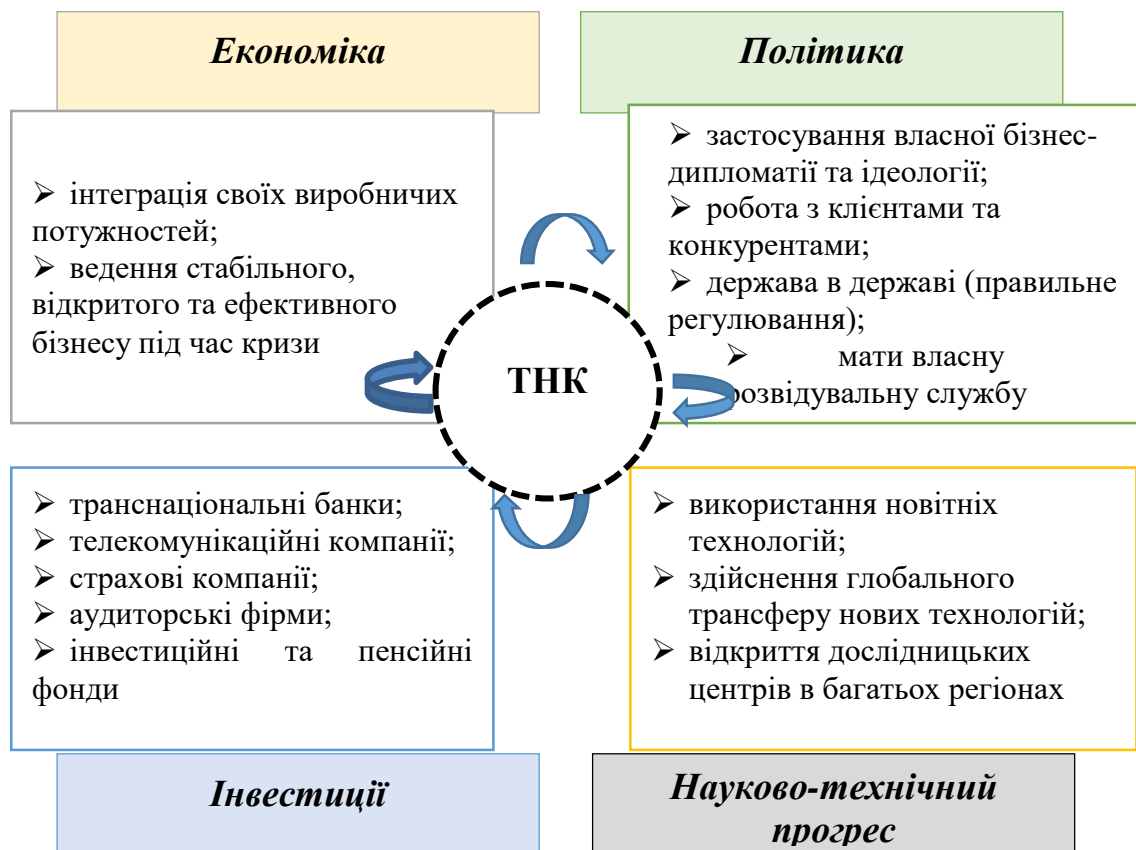

Рис. 1.4. Вплив ТНК на міжнародний бізнес

Джерело: сформовано за матеріалами [17]

Сьогодні діяльність ТНК охоплює всі країни та види економічної діяльності у світі. Розширюючи свою діяльність, ТНК мають значний вплив на розвиток світових ринків. Тому зосередимо увагу на основних ролях ТНК у міжнародних економічних відносинах, які описані у табл. 1.3.

Транснаціональні корпорації відіграють важливу роль не лише у світовій економіці, а й у міжнародній політиці. Вони є джерелом політичної активності та втручаються у формування державної, зовнішньої та внутрішньої політики. Для досягнення своїх цілей вони залучають в економічний обіг природні та людські ресурси інших країн за підтримки держави. Їхні політичні цілі часто є похідними від економічних інтересів; діяльність ТНК не підпорядкована інтересам держави, а має власну структуру, впливає на політику держави та її союзників і має транснаціональний характер.

Таблиця 1.3

Функції ТНК у міжнародному середовищі

<i>Функції</i>	<i>Характеристика</i>
1. Сприяє розвитку науково-технічного прогресу	ТНК є найбільшими інвесторами, які постійно стимулюють і забезпечують розвиток науково-технічного прогресу
2. Є стимулом для глобалізації світової економіки	У відповідь на фінансові ризики та загрози фінансових криз, спричинених глобалізацією, спостерігається тенденція до регіоналізації та формування трьох значною мірою самодостатніх замкнутих регіонів (Європа, Азія, Америка)
3. Забезпечує розвиток світового виробництва	Вони є координаційними центрами та рушіями глобального виробництва та обміну. Транснаціональні корпорації створюють мережу взаємовідносин всередині та між своїми комплексами, яка виходить за межі національних держав
4. Заохочує конкурентну боротьбу на світовому ринку	Величезні масштаби міжнародних операцій ТНК, нові стратегії постачання та виробництва забезпечують незалежність від країн базування

Джерело: сформовано за матеріалами [20]

Найпотужніші компанії стають «бізнес-політичними центрами». Вони вступають до торговельних палат і бізнес-асоціацій, що дозволяє їм

впливати на можливість лобіювання інтересів у політичних колах. ТНК також впливають на стан міжнародної безпеки і через свою розгалужену систему філій сприяють розвитку взаємозалежності та взаєморозуміння між різними державами. Коли виникають політичні або військові конфлікти, вони не є вигідними для ТНК, і компанії прагнуть вирішити конфлікти через політичні канали впливу.

Так, як ТНК мають у своєму розпорядженні величезні капітали, вони беруть активну участь у міжнародних фінансових ринках. Рух 1-2% маси грошей, якими володіє приватний сектор, цілком здатний змінити взаємний паритет національних валют. ТНК часто розглядають валютні операції як найприбутковіше джерело своїх прибутків. Добре відомо, що 1970-ті роки характеризувалися різким зростанням волатильності міжнародних валютних відносин. Із запровадженням плаваючих валют діапазон коливань валютних курсів у провідних розвинених капіталістичних країнах розширився, а надійність валютних прогнозів різко знизилася. У цей час почастишали коливання номінальних та відносних процентних ставок за міжнародними кредитами та цінними паперами [21, С. 50].

Централізація валютних позицій великих фірм дає їм перевагу в ціновій конкуренції на внутрішніх ринках, оскільки вони менш схильні включати в ціну товару витрати на хеджування валютних ризиків і витрати на конвертацію іноземної валюти в національну. Крім того, стратегія міжнародних монополій дозволяє філіям пропонувати покупцям кінцевої продукції на місцевих ринках або в третіх країнах свободу вибору валюти платежу, а негативні тенденції, що виникають у торговельних операціях, компенсуються операціями центрального фінансового органу компанії на міжнародних валютних і кредитних ринках.

Як вже зазначалося, вплив ТНК на світову економіку є двояким. З одного боку, ТНК є наслідком (продуктом) динамічного розвитку міжнародних економічних відносин, а з іншого – потужним механізмом впливу на них, створення нових та модифікації існуючих систем.

Транснаціоналізація діяльності компанії проходить через ряд *етапів*.

На першому етапі зовнішньоекономічна діяльність має незначний вплив на загальний стан компанії. Компанія тільки починає розвивати зовнішньоекономічну діяльність, зазвичай у формі експорту. На цьому етапі компанія юридично пов'язана з державою.

На другому етапі зовнішньоекономічна діяльність стає відносно самостійною. Діяльність компанії за кордоном вступає в складну систему взаємозалежностей з усіма іншими аспектами діяльності компанії і викликає якісні зміни загалом. Міжнародна діяльність переходить від експорту до виробництва за кордоном. Закордонні операції відокремлюються від внутрішніх. Це знаходить своє відображення в організаційній структурі компанії. Компанія набуває властивостей міжнародної.

На третьому етапі зростає роль зовнішньоекономічної діяльності компанії. Внутрішній ринок ототожнюється з багатьма іноземними ринками. Саме на цьому етапі компанія стає по-справжньому міжнародною з різними характеристиками. Ці три етапи характерні для процесів інтернаціоналізації компаній у всіх країнах, починаючи зі Сполучених Штатів.

Таким чином, ТНК трансформували світову економіку на міжнародне виробництво, забезпечили розвиток НТП в усіх його сферах: технічний рівень і якість продукції; ефективність виробництва; удосконалення управління та корпоративного менеджменту. Вони діють через свої дочірні компанії та філії в десятках країн світу за унікальною науково-виробничою та фінансовою стратегією, яка створюється в їх «мозкових трестах» і має величезний науково-дослідний, виробничий та ринковий потенціал, що гарантує високу динаміку зростання. Зі 100 найбільших компаній світу 52 є транснаціональними корпораціями, а решта – державними. Як наслідок, є сфери, де частка ТНК є найвищою (рис.1.5.)

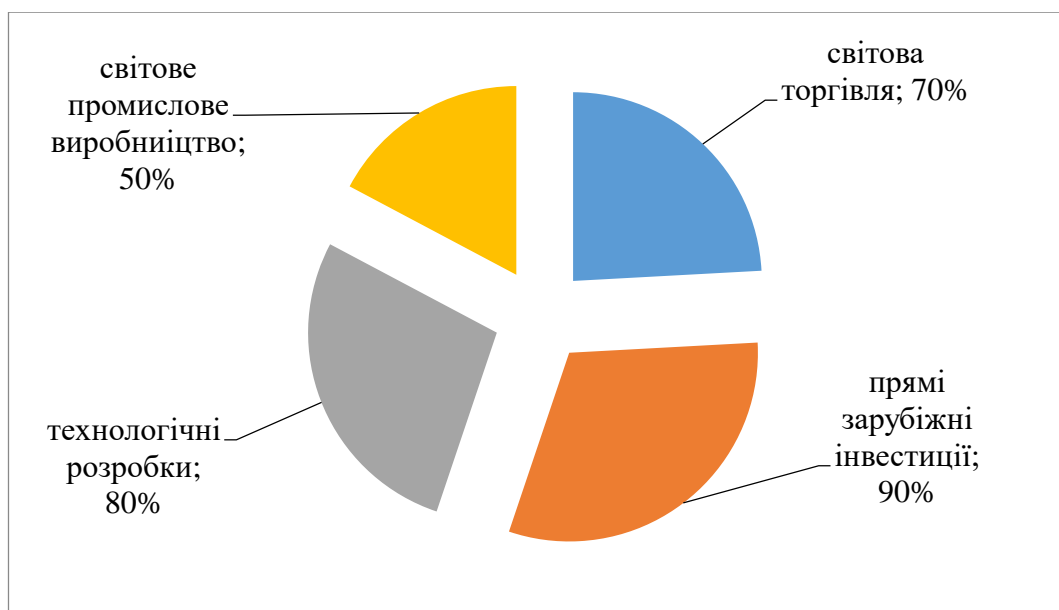

Рис. 1.5. Частка ТНК у сферах діяльності

Джерело: [22]

Сьогодні період інтенсивного розвитку внутрішньофірмової торгівлі між філіями транснаціональної компанії (на неї зараз припадає близько третини всієї світової торгівлі). Вивезення капіталу з країни базування ТНК має на меті не лише збільшення кількості філій за кордоном, але й зменшення відмінностей в організації та технології виробництва в різних країнах (якість продукції та послуг компанії, незалежно від того, де вони виробляються, повинна відповідати міжнародним стандартам).

Виходячи з сучасних умов функціонування на міжнародному ринку, ТНК повинна отримати та володіти наступними конкурентними перевагами (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Конку rentні переваги транснаціональних структур типу підприємництва

Джерело: сформовано за матеріалами [23, С.19]

Серед вагомих змін в організації діяльності транснаціональних корпорацій є те, що вони розробляють, передають і використовують технології переважно в рамках закритої корпоративної структури, водночас (з метою зменшення ризику конкуренції) створюючи спільні дослідницькі центри та програми спільних застосувань, а також надаючи перехресні ліцензії іншим компаніям (як партнерам, так і конкурентам).

Для нинішніх транснаціональних корпорацій характерне «переплетення» транснаціональних компаній, що належать до різних національних і регіональних центрів, та посилення їх взаємодії через створення стратегічних систем, альянсів, злиття і поглинання. Готовність адаптуватися до триполярної моделі та світу шляхом відкриття принаймні однієї великої компанії-координатора іноземних філій та компаній у кожному з тріадичних центрів «США», «Західна Європа» та «деякі країни Південно-Східної Азії, Китай, Південна Корея та Японія».

Таким чином, ТНК відіграють важливу роль у світовій економіці. Вони стимулюють глобалізацію світової економіки, НТП, глобальне виробництво і конкуренцію; збільшують виробничі потужності, з'являються нові технологічні досягнення; створюють робочі місця і нові види продукції. Таким чином, транснаціональні корпорації формують і розвивають економічні відносини. Роль ТНК можна аналізувати в економічному, політичному та соціальному аспектах, але в епоху глобалізації вони проникають в усі сфери життя.

1.3. Чинники впливу процесів інтернаціоналізації на розвиток і функціонування світової економіки

В сучасних умовах транснаціональні корпорації є не лише основними гравцями у світі, але й важливою частиною національної економіки, роль якої зростає з кожним роком. Тому глобалізація процесів у світовій економіці в умовах активізації діяльності транснаціональних корпорацій посилює і транснаціоналізацію українського бізнесу, адже для сучасної України багатонаціональність бізнесу може виступати економічним механізмом, який визначатиме нові пріоритети суспільного відтворення, цілі зовнішньоекономічної політики та особливості й умови участі країни в міжнародному поділі праці. Тому одним із пріоритетів розвитку національних бізнес-структур має стати створення потужних транснаціональних підприємств, здатних адекватно реагувати на зовнішні впливи та активно розвивати міжнародні економічні зв'язки.

Чинниками, які найбільше вплинули на процес транснаціоналізації, стали [24; 25]:

- 1) стрімкий розвиток високих технологій, інновацій, послуг та інформації;
- 2) зміна інвестиційних пріоритетів: інвестори вкладають кошти не в промисловість, а в технології, послуги, інформацію, телекомунікації тощо;
- 3) нове поєднання форм і методів транснаціоналізації різних видів діяльності та підприємств;
- 4) поряд з традиційними прямими портфельними інвестиціями відбувається розвиток різних активів і форм діяльності, які є економічними передумовами та джерелами транснаціоналізації;
- 5) внаслідок загострення глобальної конкуренції «право на життя» отримують лише найефективніші та найменш затратні форми транснаціоналізації.

Як бачимо з аналізу, причини виникнення та розвитку ТНК на кожному етапі дуже різні, але всі вони тією чи іншою мірою пов'язані насамперед з

недосконалою конкуренцією, бар'єрами в міжнародній торгівлі, валютним контролем, значними транспортними витратами та відмінностями в податковому законодавстві різних країн. Тому основною причиною швидкого розвитку ТНК є їхня висока ефективність порівняно з іншими підприємствами.

Сьогодні деякі з найбільших ТНК набагато сильніші економічно, ніж багато країн. Хоча де-факто контроль над компанією, як правило, зберігається за країною базування, відносини між ТНК та країнами базування є досить складними та неоднозначними. Це пов'язано з тим, що дії ТНК, спрямовані на максимізацію власних прибутків, не завжди збігаються зі стратегічними інтересами країни базування, а також з її зовнішньо- та внутрішньополітичними пріоритетами. У багатьох випадках інтереси країн базування та ТНК збігаються, і держави вживають низку заходів для заохочення розвитку існуючих та створення нових багатонаціональних компаній.

ТНК приносять в країну передові управлінські та маркетингові рішення, сприяють впровадженню новітніх науково-технічних розробок через трансфер технологій та посилюють інноваційний процес у приймаючій країні. Крім того, ТНК відіграють важливу роль у поширенні міжнародних стандартів підготовки кваліфікованих кадрів. Все це призводить до підвищення продуктивності праці і, як наслідок, до зростання ВВП в приймаючій країні. Вплив представників ТНК на місцеву адміністрацію також важливий для вдосконалення податкової системи або дебіюрократизації певних процедур (наприклад, пов'язаних з інвестиціями). В результаті підвищується прозорість економіки країни та, відповідно, її привабливість для іноземних інвесторів, що сприяє залученню в країну більшого обсягу капітальних інвестицій.

Загалом діяльність транснаціональних корпорацій позитивно впливає на економічний розвиток приймаючої країни, але існує низка проблем, які суперечать інтересам приймаючих країн. По-перше, розвиток ділових

відносин між дочірніми підприємствами однієї компанії призвів до так званої «внутрішньофірмової» торгівлі. На жаль, оцінити реальні обсяги такої торгівлі вкрай складно, оскільки ця інформація є закритою. Проблеми, які створює внутрішньофірмова торгівля, пов'язані зі здатністю транснаціональних компаній максимізувати свої прибутки в обхід механізмів ринкового регулювання та державного регулювання цін. Проте механізм такої торгівлі якраз і притаманний всім ТНК. Цей механізм відомий як механізм «трансфертного ціноутворення».

По-друге, діяльність багатьох ТНК загрожує навколишньому середовищу та здоров'ю людей. Промислова діяльність ТНК спричиняє більше половини викидів парникових газів в атмосферу. Оскільки розвинені країни накладають багатомільярдні штрафи за недотримання екологічних стандартів, транснаціональні корпорації переносять забруднюючі та потенційно небезпечні виробництва до країн, що розвиваються, де екологічні норми є менш суворими.

Розглянемо позитивні та негативні сторони впливу ТНК для країн світу (табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Вплив ТНК на економіку приймаючої країни та країни базування

Позитивні моменти впливу	Негативні моменти впливу
Масштаби компанії дозволяють розробляти та передавати нові технології, знання та досвід між країнами	Потенційна монополізація ринків через розташування філій
Можливість обирати місця розташування філій у різних країнах світу, враховуючи темпи економічного зростання, наявність економічних ресурсів та політичні настрої країни базування	ТНК можуть диктувати свої умови як на рівні конкурентів, так і на рівні цілих національних економік
Низькі витрати на сировину завдяки використанню великої її кількості	Екологічний тягар розміщення об'єктів, поводження з відходами в менш розвинених країнах
Забезпечення зростання зайнятості шляхом залучення необхідних спеціалістів та некваліфікованої робочої сили	Зосередженість транснаціональних корпорацій на автоматизації призводить до втрати корпоративних робочих місць

Джерело: сформовано за матеріалами [26]

Таким чином, ТНК по-різному впливають як на країни базування, так і на приймаючі країни. Однак країни зацікавлені в тому, щоб ТНК розміщувалися на їхній території, оскільки вони сприяють зміцненню внутрішньої торгівлі, виробництву нових продуктів, притоку нових іноземних інвестицій, зростанню зайнятості та соціального захисту тощо.

Екологічно шкідлива діяльність ТНК тісно пов'язана з поняттям Greenwash, тобто неправдивої інформації, яку ТНК поширюють для створення екологічного іміджу в очах громадськості. Ці зусилля ТНК спрямовані на те, щоб позиціонувати себе в очах громадськості як захисників довкілля та уникнути санкцій за забруднюючу діяльність. Наразі деякі з найбільших ТНК є набагато сильнішими економічно, ніж багато країн.

Процвітання країни, її участь у міжнародному поділі праці та ступінь інтеграції в процес глобалізації все більше залежать від успіху транснаціональних корпорацій, що працюють в її економіці. Хоча де-факто контроль, як правило, зберігається за країною, в якій базується компанія, відносини між ТНК і країнами базування є досить складними і неоднозначними. Це пов'язано з тим, що дії ТНК, спрямовані на максимізацію власних прибутків, не завжди збігаються зі стратегічними інтересами та зовнішньо- і внутрішньополітичними пріоритетами материнської країни. Однак у багатьох випадках інтереси країн базування та ТНК збігаються, а це означає, що країни вживають низку заходів для заохочення розвитку існуючих та створення нових ТНК.

Багатонаціональні підприємства є одними з найважливіших учасників світової економіки, вони вносять якісно модерні зміни в міжнародний економічний простір. Діяльність ТНК у всіх галузях пов'язана із масштабним залученням персоналу та отриманням величезної кількості прибутку (табл.1.5).

Таблиця 1.5

Топ–10 ТНК світу за обсягом виручки рейтингу Fortune Global 500 в 2023 році

№ п/п	Назва	Країна	Галузь	Кількість працівників, тис. осіб	Річна виручка, млрд дол. США	Зміна доходу за рік, %	Вартість активів, млрд дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Walmart	США	Роздрібна торгівля	2100,000	611,289	6,7	243,197
2	Saudi Aramco	Саудівська Аравія	Паливна	70,496	603,651	50,8	663,541
3	State Grid	Китай	Електромережева	870,287	530,008	15,1	710,763
4	Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля	1541,000	513,983	9,4	462,675
5	China National Petroleum	Китай	Паливна	1087,049	483,019	17,3	637,722
6	Sinopec Group	Китай	Паливна	527,487	471,154	17,4	368,750
7	Exxon Mobil	США	Нафтова корпорація	62,000	413,680	44,8	369,067
8	Apple	США	Електроніка	164,000	394,328	7,8	352,755
<i>продовження табл. 1.5.</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
9	Shell	Велика Британія	Видобування і переробка вуглеводнів	93,000	386,201	41,6	443,024
10	UnitedHealth Group	США	Медичне страхування	400,000	324,162	12,7	245,705

Джерело: сформовано на основі [27]

Аналізуючи табл. 1.5, варто зазначити що найбільші світові ТНК мають своє походження з таких країн як США та Китай. Відповідно найбільша конкуренція в окремо взятих галузях відбувається між багатонаціональними підприємствами цих країн. Формуючи свою стратегію, компанії визначають обсяг і характер своєї господарської та фінансової діяльності і враховують не лише розмір своїх витрат, але й важливість впровадження власних інновацій. Діяльність ТНК безпосередньо залежить від стабільності в логістичних зв'язках, купівельної спроможності споживачів продукції, а також геополітичної сфери. Починаючи з лютого 2022 року, фактично всі

світові БНП зіткнулися з новими викликами, зумовленими військовими подіями на території України, що змусило вносити корективи в стратегічне планування діяльності.

Таким чином, діяльність ТНК має значний вплив на економіку країни, в якій розташована материнська компанія, а також країн, де вона створює дочірні компанії або виробничі потужності. Для материнської компанії перенесення виробництва за кордон може призвести до уповільнення темпів зростання та безробіття. Водночас діяльність ТНК за кордоном зміцнює міжнародні економічні позиції країни та сприяє отриманню додаткових іноземних доходів. Приймаючі країни отримують вигоду від створення нових фірм, залучення додаткової робочої сили та підвищення її кваліфікації, в той час як діяльність іноземних фірм часто гальмує розвиток внутрішнього виробництва.

2. ОЦІНКА ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА СВІТОВИЙ РИНОК

2.1. Новітні тенденції розвитку ТНК під впливом міжнародної інвестиційної діяльності

У сучасних умовах ТНК відіграють важливу роль у розширенні та поглибленні глобальних економічних зв'язків і міжнародного поділу праці та мають як позитивний, так і негативний вплив на економіку багатьох країн. Вони виступають ключовою ланкою між національними та глобальними економіками, а також між різними сегментами регіональних ринків. Оцінюючи вплив ТНК на динаміку глобального економічного розвитку, ми виділяємо кілька ключових напрямків:

1. Формування тенденцій, структури та рівня конкурентоспроможності економіки на світовому ринку товарів і послуг.

2. Контроль за прямими іноземними інвестиціями та міжнародним рухом капіталу, оскільки ТНК є основними інвесторами в країнах, що розвиваються, і мають значний вплив на їх економічний розвиток.

3. Прискорити створення та передачу інновацій, зосередивши їх у дослідницьких центрах та компаніях. Транснаціональні компанії сконцентрували найбільш наукомісткі галузі завдяки своїм виробничим і фінансовим можливостям. Вони також виробляють новітні види продукції з найбільш бажаними характеристиками і таким чином сприяють технологічному процесу розвитку виробництва.

4. Розширення та прискорення міжнародної трудової міграції, сприяння поширенню професійних знань, обміну досвідом між працівниками з різних країн та переміщенню робочої сили внаслідок прямих іноземних інвестицій. Це створює міжнародний ринок праці, який характеризується зближенням професійної підготовки [28].

Сьогодні ТНК відіграють роль найбільшого інвестора у світі. Приймаючи інвестиційні рішення та обираючи країну для реалізації інвестиційного проекту, ТНК керуються такими факторами: стан виробничих активів та їх ринкові перспективи; ступінь ефективності менеджменту; наявність експортного потенціалу або унікальної продукції; наявність стабільного попиту на типову продукцію на внутрішньому ринку; можливість реструктуризації підприємства та пристосування його до вимог ринку та споживачів; наявність конструктивних відносин з урядом та органами влади; прозорість компанії; організаційний та управлінський потенціал компанії; здатність компанії пристосовуватися до вимог ринку та споживачів.

У конкурентному середовищі 500 найбільших ТНК на світовому ринку продають близько 95% фармацевтичної продукції, близько 79% хімічної продукції та електроніки і 75% продукції машинобудування. Сьогодні ТНК контролюють майже половину світового промислового виробництва і дві третини міжнародної торгівлі, а патенти і ліцензії на нові

технології на 4/5 контролюються корпораціями [29]. Розглянемо рейтинг найбільших компаній світу у 2024 р. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Рейтинг найбільших компаній світу за ринковою капіталізацією у 2024 році

№ п/п	Компанія	Ринкова капіталізація, млрд. дол.	Зміна порівняно з минулим роком, %
1	MICROSOFT	3289	+28,98
2	APPLE	3258	+11,96
3	NVIDIA	3244	+208,95
4	ALPHABET	2192	+39,62
5	AMAZON	1911	+48,14
6	SAUDI ARAMCO	1786	-14,95
7	META PLATFORMS	1278	+77,47
8	TSMC	895	+21,00
9	BERKSHIRE HATHAWAY	875	+61,43
10	ELI LILLY	835	+96,44

Джерело: [30]

Microsoft, гігант у сфері програмного забезпечення та хмарних технологій, зміцнив свої лідерські позиції, збільшивши свою капіталізацію на приголомшливі 29% до 3,29 трильйона доларів США в період з 2023 по 2024 рік, тоді як NVIDIA, провідний виробник графічних процесорів та штучного інтелекту, досягла неймовірних успіхів, збільшивши свою ринкову капіталізацію більш ніж утричі до майже 3,26 трильйона доларів США. Однак різниця між цими трьома компаніями настільки мала, що їхній порядок у списку може змінитися за один день [31].

Компанія Apple зросла на 12%, що є найнижчим показником серед усіх компаній у рейтингу. Однак недавно значну частину свого зростання компанія отримала завдяки новинам про інтеграцію штучного інтелекту в свої продукти. Окрім тривалої відсутності стратегії щодо штучного інтелекту, на акції та капіталізацію Apple протягом року тиснули й інші

проблеми. Серед них – слабкі продажі iPhone у Китаї та США, а також юридичні проблеми, пов'язані з політикою App Store в Європі.

Саудівський нафтовий гігант Saudi Aramco також зазнав збитків, знизивши свою капіталізацію майже на 15%, ймовірно, через коливання цін на нафту та глобальний перехід на відновлювані джерела енергії.

Meta Platforms (власник Facebook) та Amazon продемонстрували значне зростання, компенсуючи минулорічні збитки.

Загалом рейтинг відображає ключові тенденції у світовій економіці: зростання ролі технологій, особливо штучного інтелекту, та посилення конкуренції між гігантами за лідерство в нових галузях.

У 2023 році за даними Fortune Global 500 у Китаї налічувалося 145 компаній, порівняно зі 124 в США. Проте ситуація змінилася в цьому році і вперше за чотири роки США випередили Китай у рейтингу Fortune Global 500. Цього року до списку увійшло понад 130 американських компаній та понад 120 китайських [32]. Зсув 2023-го спричинений поганим станом економіки Китаю. У ній спостерігається ціла низка проблем, зокрема тривала житлова криза і слабкий споживчий попит.

До першої десятки компаній США увійшли: Walmart, Amazon, Apple, UnitedHealth Group, Berkshire Hathaway та CVS Health. До десятки найбільших китайських компаній входять State Grid, Sinopec та China National Petroleum. Усі вони перебувають під контролем держави. Торік обидві країни зберігали паритет. На рис.2.1 подано географію розміщення ТНК у 2023 році.

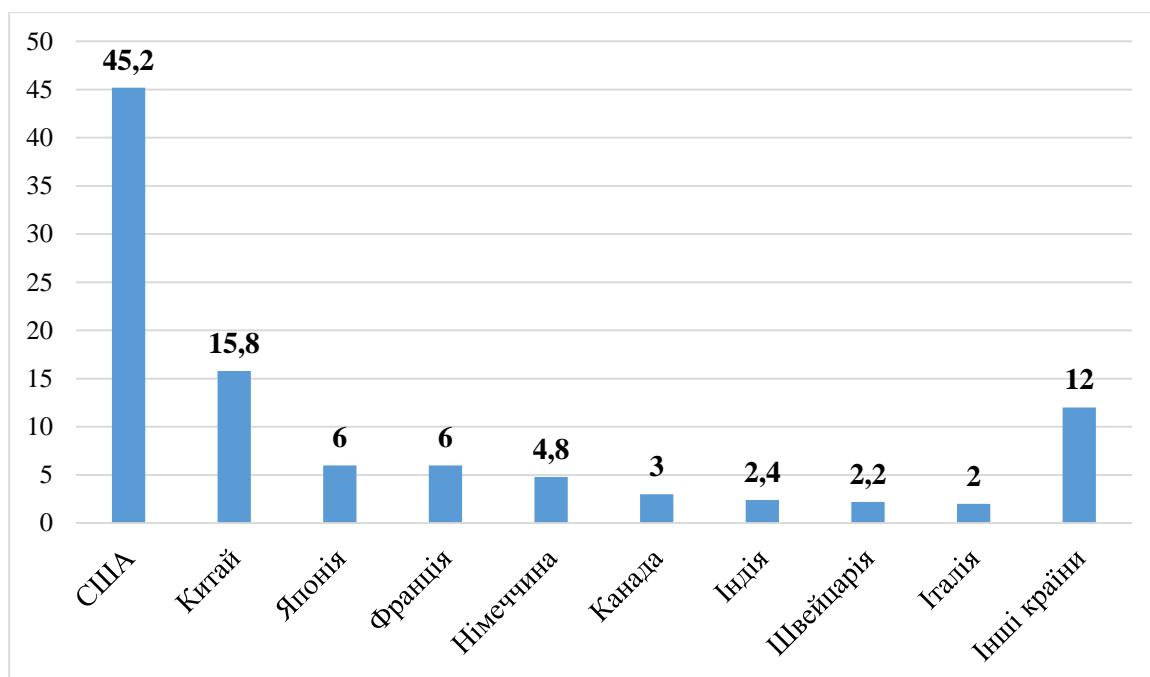

Рис. 2.1. Географія розташування ТНК у 2023 р. по країнах, у %

Джерело: [33]

Як видно з аналізу, найбільша кількість ТНК зосереджена у США (45,2%) та Китаї (15,8 %); 6 % корпорацій від загальної кількості – Японії та Франції; в Німеччині – 4,8 %; в Канаді – 3 %; в Індії – 2,4 %; в Швейцарії – 2,2 %, в Італії - 2 %; у всіх інших країнах – 12 % ТНК.

Що стосується кількості транснаціональних корпорацій країн Європейського Союзу, то до кінця 2023 року продемонстрували тенденцію до уповільнення зростання їхньої кількості за рахунок злиттів та поглинань. Згідно з даними, опублікованими відомим міжнародним виданням Forbes, з двох тисяч найбільших ТНК світу 470 корпорацій представляють 18 країн-членів ЄС, що становить близько 25% від загальної кількості компаній, включених до цього списку (табл. 2.1).

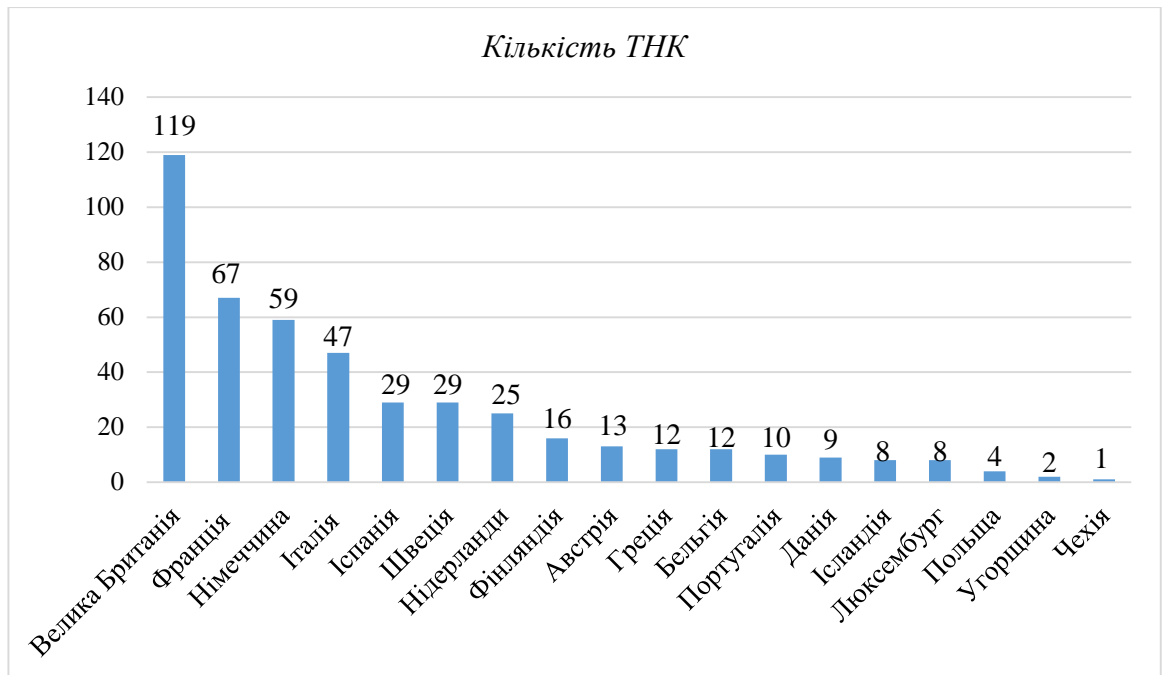

Рис.2.2. Кількість ТНК в країнах-членах ЄС (станом на 31.12.2023 р.)

Джерело: [34]

Великобританія хоча і не є вже країною-членом ЄС, проте ми розглядаємо її в цьому контексті, адже вона одна з країн Європи, в якій найбільша кількість ТНК.

Такі країни, як Кіпр, Мальта, Румунія, Латвія, Литва, Болгарія, Естонія, Словенія, Словаччина, Іспанія не увійшли до списку, оскільки там немає багатонаціональних підприємств (БНП) з ринковою капіталізацією понад 500 мільйонів доларів США, що є мінімальним порогом для включення до рейтингу. Загальна кількість БНП в Європейському Союзі (ЄС) становить близько 30000, причому найбільша їх кількість зосереджена у високорозвинених країнах, таких як Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди та Швеція. За ними йдуть Бельгія, Австрія, Люксембург, Данія, Іспанія та Португалія, Ірландія, Фінляндія. Хоча кількість ТНК зростає повільно, кількість їхніх філій значно збільшується.

Ці багатонаціональні підприємства (БНП) працюють у широкому діапазоні секторів і бізнесів, таких як фінанси, страхування, будівництво, нафта і газ, гірничодобувна промисловість, хімічна і фармацевтична промисловість, автомобілебудування та енергетика, серед інших.

Конкуренція на ринку брендів досліджується через Топ-100 компаній, в якому провідні компанії щорічно змагаються за місце в рейтингу. Хоча цей рейтинг не є показником вартості компанії як такої, він опосередковано впливає на її значущість, допомагаючи покращити імідж, що, в свою чергу, може підвищити вартість бренду та забезпечити майбутні прибутки ТНК і її філій.

Галузевий напрям ТНК визначається її основною сферою діяльності. За цією ознакою розрізняють сировинні ТНК (компанії, що діють у первинній та вторинній обробній промисловості) та промислові конгломерати. Наразі транснаціональні компанії зберігають свої позиції у фінансовій діяльності. Це є сферою діяльності, яка потребує значних інвестицій (рис. 2.3).

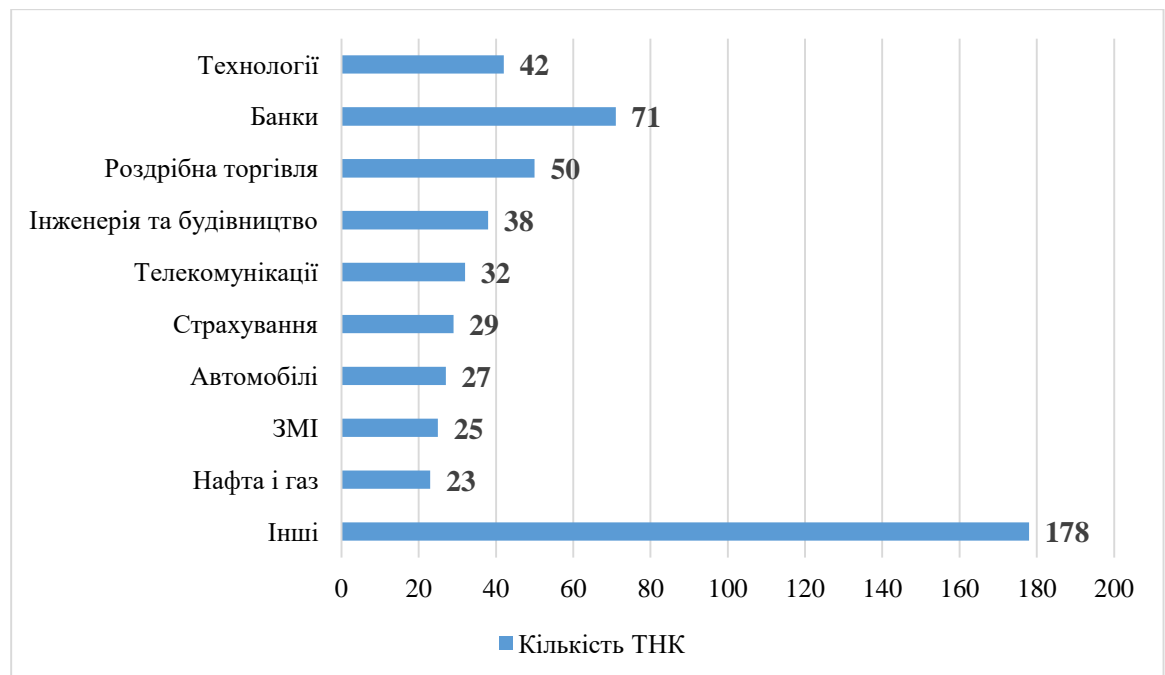

Рис. 2.3. Розподіл ТНК за сферами діяльності, 2023 р.

Джерело: [33]

Як бачимо з аналізу, переважна більшість корпорацій у 2023 році зосереджені у банківській сфері (71 одиниця), в галузі роздрібною торгівлі (50 одиниць) та в технологічних галузях (42 одиниці). В сфері засобів масової інформації працює 25 корпорацій, у нафто-газовій промисловості 23 корпорації.

ТНК у формі прямих іноземних інвестицій розвивають міжнародне виробництво, визначають його динаміку та структуру. Саме конкуренція, дешева робоча сила, сировина та матеріали змушують транснаціональні корпорації розширювати ринки для своїх інвестицій. Наразі світова економіка повільно відновлюється після пандемії COVID-19, яка спричинила масштабну кризу. Але не лише пандемія має такий вплив на прямі іноземні інвестиції, а й нова промислова революція та політичний зсув у бік економічного націоналізму. Війна в Україні також мають величезний вплив на міжнародне виробництво та інвестиції, а її наслідки відчуватимуться до 2030 року, а можливо і довше.

У 2023 році глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) незначно скоротилися (на 2%) до 1,33 трильйона дол. У той час, як потоки в розвинені країни зросли на 9% до 464 млрд дол, потоки в країни, що розвиваються, впали на 7% до 867 млрд дол, в основному через те, що приплив ПІІ в Азію впав на 8% до 621 млрд дол. Потоки ПІІ в Африку, що розвивається, скоротилися на 3% до 53 млрд дол. ПІІ в Північну і Південну Америку майже стабільними, скоротившись на 1% до 193 млрд дол. Надходження ПІІ до найменш розвинених країн зріс на 17% і досяг 31 млрд дол. [35].

Діяльність на ринку greenfield вже демонструє ознаки зростання несприйняття ризику серед інвесторів. Попередні дані за перший квартал 2023 року показують, що кількість інвестиційних проєктів «з нуля» скоротилася на 21%, а кількість угод міжнародного проєктного фінансування - на 4%.

Надходження прямих іноземних інвестицій на ринки, що розвиваються, зростали повільніше, ніж у розвинені регіони, але все одно збільшилися на 30% до 837 млрд доларів США. Збільшення відбулося в основному завдяки високим темпам зростання в Азії, частковому відновленню в Латинській Америці та Карибському басейні і пожвавленню в Африці. Частка країн у глобальних потоках залишилася трохи вищою за

50%. У 2023р. Сполучені Штати залишалися найбільшою країною призначення ПІІ. За ними йшли Китай, Сінгапур, Канада та Бразилія (рис. 2.4)

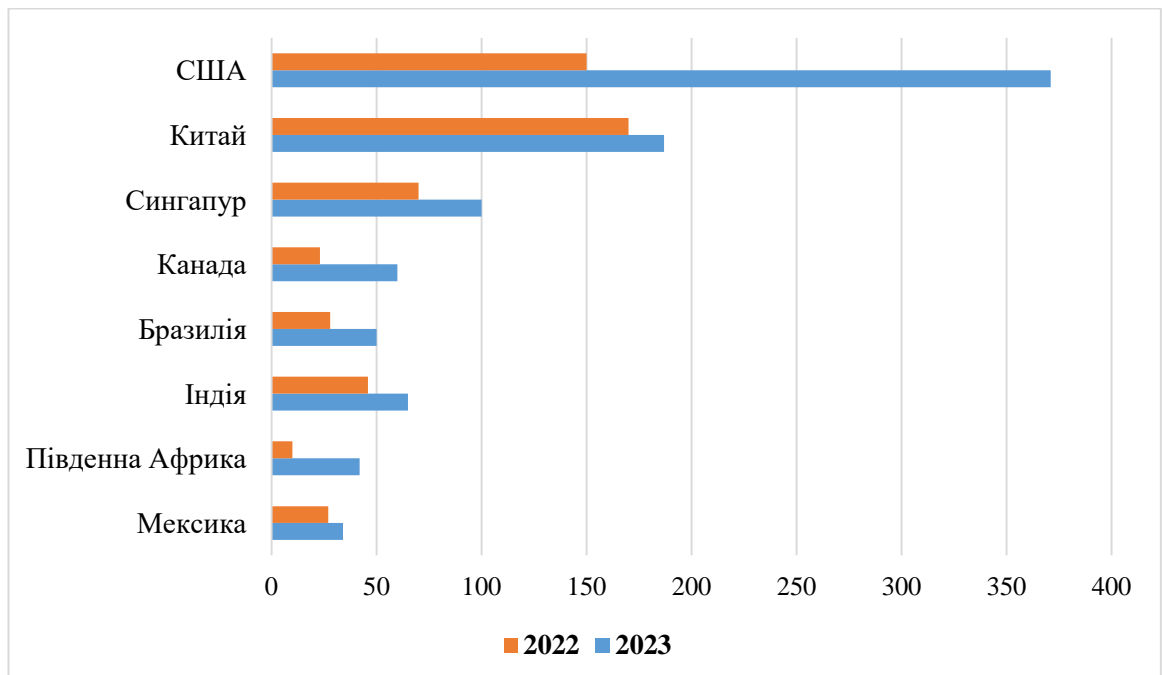

Рис. 2.4. Надходження ПІІ до найбільших країн, що приймають, у 2022-2023 роках (млрд. дол.)

Джерело [34]

Бачимо, що США та Китай є найпривабливішими місцями для інвестицій, причому більшість інвесторів роблять ставку на ці країни через швидкий розвиток інновацій та технологій. Приплив ПІІ до 82 країн зі структурно слабкою, нестабільною та малою економікою збільшився на 15% до 39 мільярдів доларів США (рис. 2.5).

Надходження капіталу до найменш розвинених країн (НРК), країн, що не мають виходу до моря (НВМР), та малих острівних держав, що розвиваються (МОДР), разом узятих, становив лише 2,5% від загального обсягу у 2023 році, порівняно з 3,5% у 2022 році. Інвестиції в різні сектори, що мають відношення до досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), особливо в харчову промисловість, сільське господарство, охорону здоров'я та освіту, продовжували скорочуватися в 2023 році. Кількість та вартість оголошених інвестиційних проєктів «з нуля» в НРС у 2023 році

продовжувала знижуватися. Кількість проєктів впала до 158, що є найнижчим показником з 2008 року. Це викликає велике занепокоєння, оскільки інвестиції з нуля мають вирішальне значення для розбудови виробничого потенціалу, а отже, і перспектив сталого зростання.

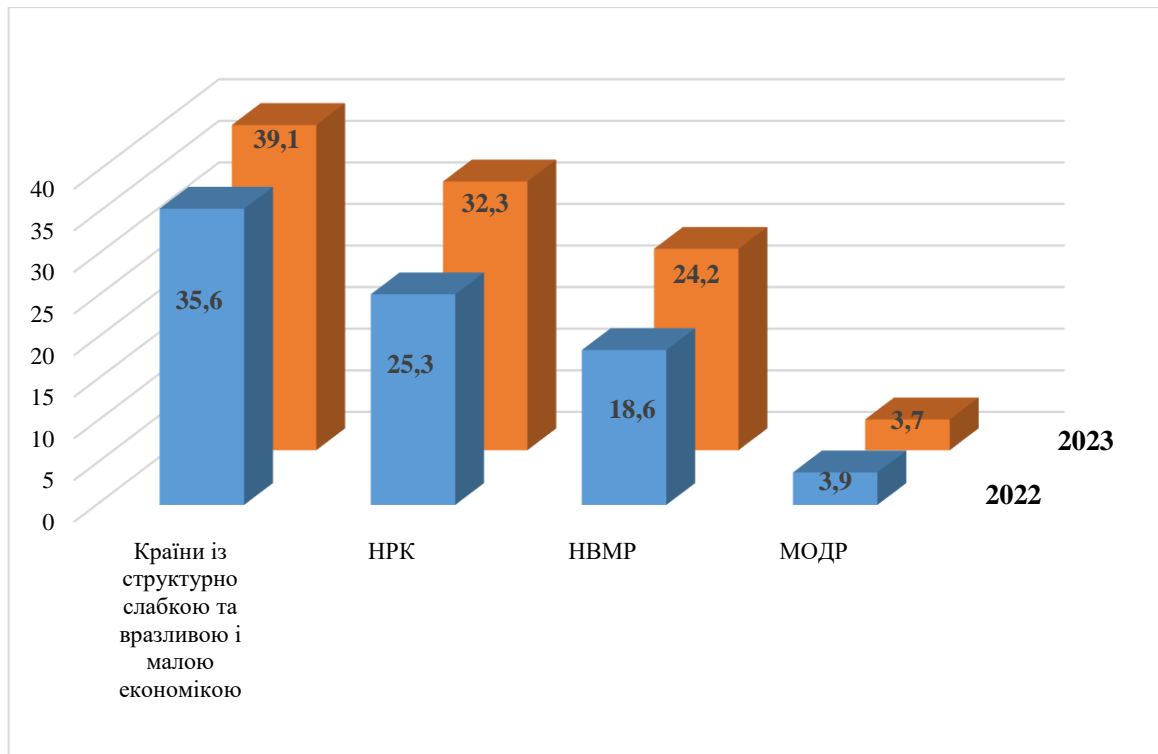

Рис. 2.5. Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій у країни із структурно слабкою, нестабільною та малою економікою

Джерело [34]

*НРК - найменш розвинені країни

*НВМР - країни, які не мають виходу до моря, що розвиваються

*МОДР- малі острівні держави, що розвиваються

З рис.2.5. можемо зробити висновок, що інвестиції в країни зі структурно слабкою, нестабільною та малою економікою зростають хоча й повільно, що свідчить про пошук інвесторами нових ринків для свого бізнесу, вивчаючи показники економіки.

Що стосується найважливіших видів інвестицій для розвитку потенціалу в НРК, то протягом десятиліття суттєво зросли лише інвестиції у виробництво та розподіл енергії, тоді як інвестиції в інші інфраструктурні сектори та проєкти, важливі для розвитку приватного сектору та

структурних перетворень, майже не збільшилися. Під час пандемії інвестиції в кілька пріоритетних секторів розвитку потенціалу майже повністю припинилися, що значно ускладнило виконання нещодавно ухваленої програми дій для НРК.

Пандемія стимулювала глобальні інвестиції, в цифрову економіку, яка зараз перебуває на підйомі. Вперше за довгий час енергетичний сектор обігнав сировинний сектор (нафта і газ) за обсягом прямих іноземних інвестицій. Значна частина інвестицій зараз вкладається у відновлювану енергетику, як показано на рис. 2.6.

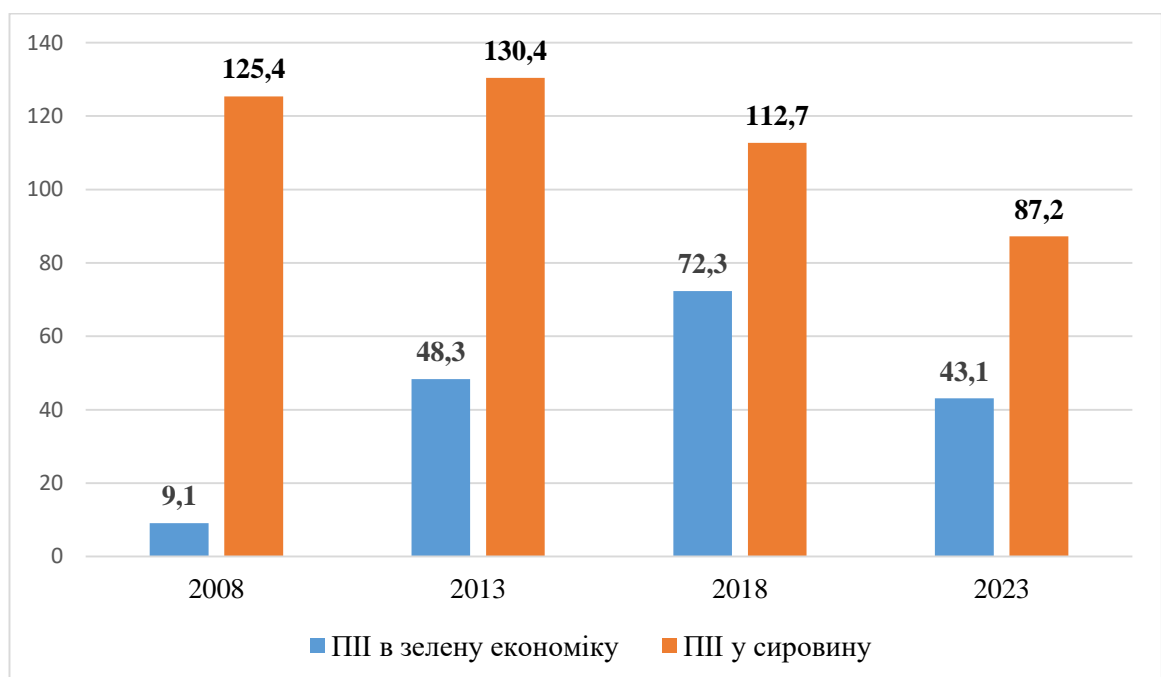

Рис. 2.6. Зіставлення «greenfield investments» у відновлювану енергетику та паливну галузь в 2008-2023рр., (млрд. дол. США)

Джерело: [35]

За даними fDi Markets, у 2022р. ПІІ у відновлювану енергетику вперше перевищили потоки в сировинний сектор. Станом на 2023 рік частка світових інвестицій у паливний сектор є невеликою порівняно з відновлюваними джерелами енергії, які залучили майже 15% світових прямих іноземних інвестицій.

Пандемія Covid-19 не лише змусила мільйони людей працювати з дому, але й змінила споживчі звички. Зростання популярності онлайн-покупок

мало низку наслідків для тенденцій прямих іноземних інвестицій. Зокрема, найбільшим світовим інвестором у 2022 році стала компанія Amazon, яка реалізувала 241 проєкт (рис. 2.7).

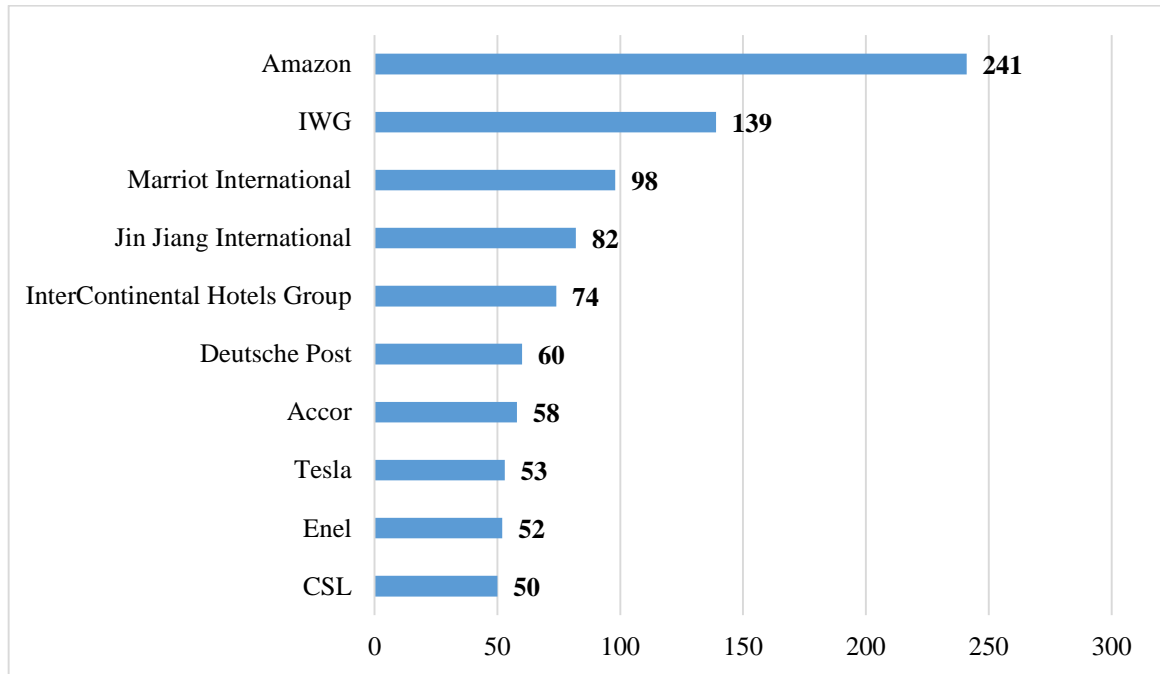

Рис. 2.7. Компанії-лідери прями іноземних інвестицій (ПІІ) за кількістю проєктів, 2022 р.

Джерело [36]

Гігант онлайн-ритейлу продовжує спрямовувати свої інвестиції на логістику, орієнтовану на клієнта, та диверсифікацію в нові сектори, такі як відновлювана енергетика. CSL, австралійська біотехнологічна компанія, відкрила кілька плазмових центрів у США у 2022 році через свою дочірню компанію CSL Plasma. Це допомогло їй зрости на 1150% після спокійного 2021 року.

Tesla також повернулася до списку найбільших інвесторів. Компанія відкрила кілька сервісних центрів в Азії, Західній Європі та Канаді. Крім того, вона наростила виробничі, науково-дослідні та торгові потужності. Компанії все більше усвідомлюють свою діяльність у сфері сталого розвитку. Екологічні, соціальні та управлінські цілі є ключовою темою для багатьох компаній у їхніх річних звітах. У 2023 році інвестиції з нуля в

сектори, пов'язані з цілями сталого розвитку, зросли на 39%, що свідчить про подальший прогрес у сфері сталого інвестування.

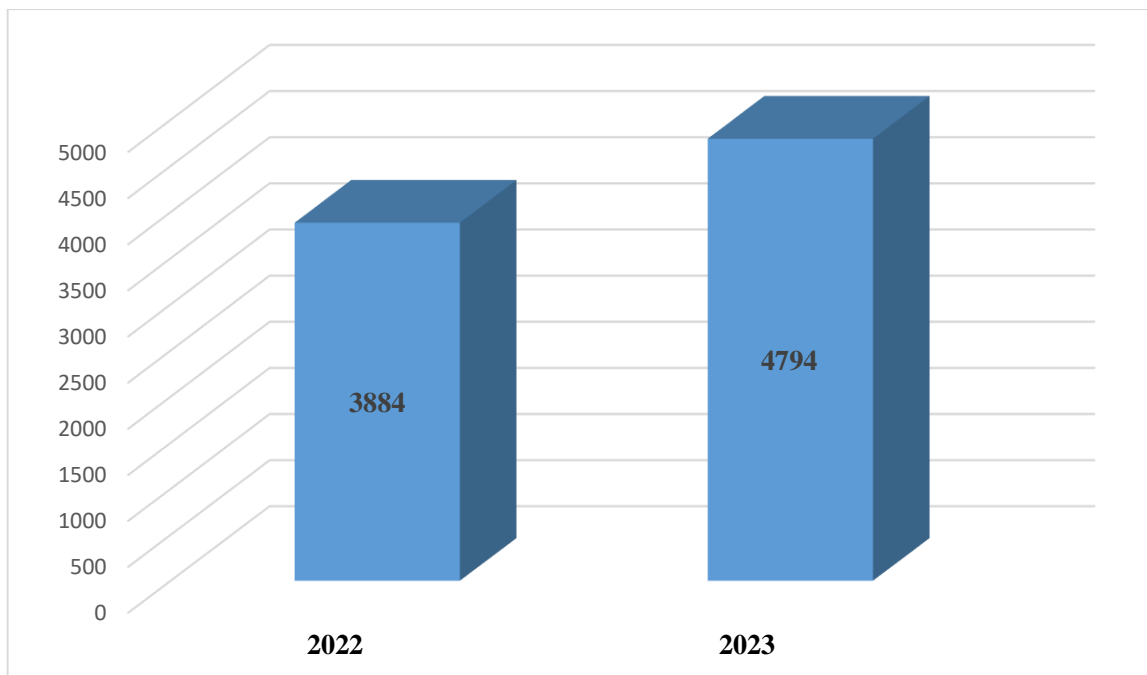

Рис. 2.8. Кількість нових проектів ППІ у регіонах, узгоджених із цілями сталого розвитку (ЦСР), 2022- 2023 рр.

Джерело [37]

Хоча прямі іноземні інвестиції (ППІ) значно відновилися у 2023 році, зниження їх рівня пов'язане з російським вторгненням в Україну, яке спричинило багато геополітичних проблем, а також зростання інфляції та занепокоєння щодо постачання продуктів харчування та комунальних послуг. Проблеми з ланцюгами поставок, які спочатку очікувалося вирішити до 2024 року, досі не вирішені. Однак ППІ здатні швидко реагувати на них. Якщо з'являться ринкові можливості, можна очікувати ще одного швидкого відновлення у 2025 році, що продовжить нещодавню нестабільну тенденцію прямих іноземних інвестицій.

Аналізуючи діяльність світових ТНК, не можемо не згадати про угоди щодо злиття та поглинання (M&A). Ці угоди стають дедалі більш глобальними та мають значний вплив на міжнародні ринки. Однак, як показано на рис. 2.9, у 2022 році транскордонні злиття та поглинання різко скоротилися.

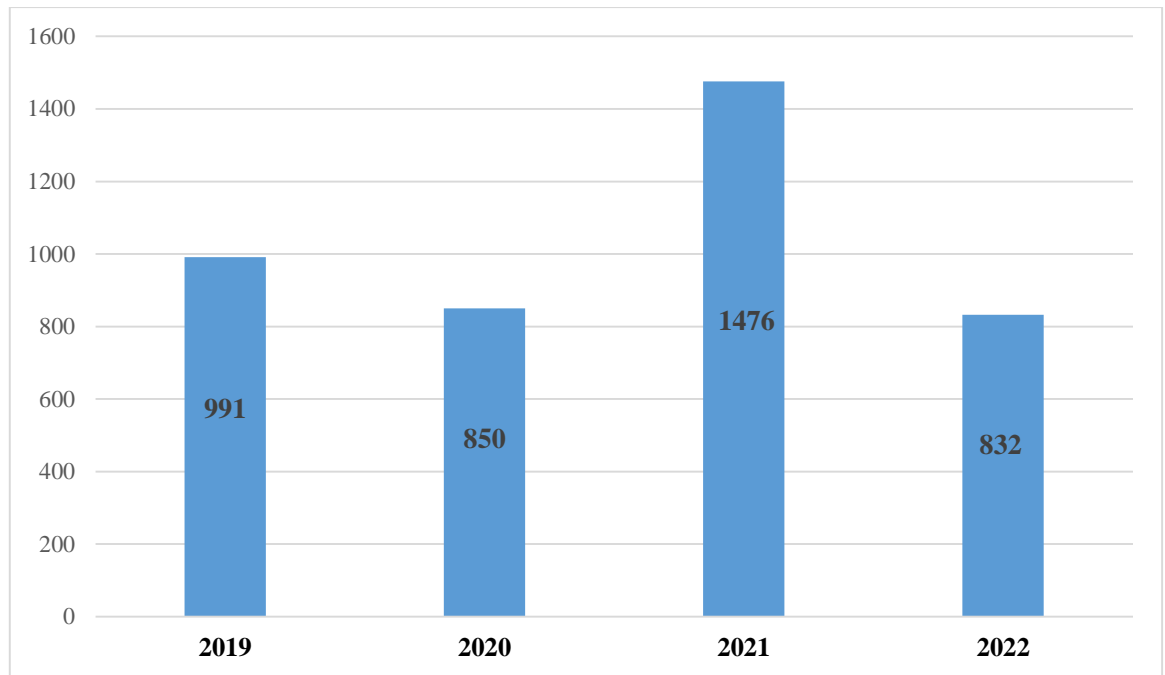

Рис. 2.9. Вартість транснаціональних угод М&А за 2019-2022 рр, (млрд. дол США)

Джерело: [38]

Валютні коливання, ознаки рецесії та війна в Україні змусили компанії призупинити діяльність, а вартість глобальних угод у 2022 році була найнижчою за останні п'ять років - 832 млрд доларів США.

У табл. 2.2 наведено приклади найдорожчих угод зі злиттів та поглинань, які були укладені у 2022 році, і показано, що переважна більшість угод була здійснена американськими компаніями за участі індійських, італійських та ірландських компаній. Ці угоди були укладені в секторах технологій та ІТ, охорони здоров'я, промисловості, комунікацій та фінансів.

Варто відмітити, що процес злиття та поглинання не є простим, саме тому багато уваги приділяється регулюванню цих угод. На сучасному ринку кожна країна має свої особливості та тенденції щодо контролю за цими угодами. Особлива увага приділяється транснаціональним злиттям та поглинанням, оскільки важливі галузі в приймаючій країні можуть потрапити під вплив іноземних компаній, створюючи загрозу для вітчизняних компаній. Однак при регулюванні угод злиття та поглинання

державні інституції зосереджуються на максимізації позитивного впливу угоди та мінімізації ризиків і негативних наслідків. Слід зазначити, що в зарубіжній практиці політика регулювання угод злиття та поглинання зосереджена на контролі за монополістичною діяльністю і тісно пов'язана з різними формами конкурентної політики.

Таблиця 2.2.

Приклади найдорожчих угод М&А у 2022 році

Компанія, що купує	Країна	Компанія, яку купують	Країна	Сектор угоди	Вартість угоди, млрд. дол. США
Microsoft Corporation	США	Activision Blizzard, Inc.	США	Комунікаційні послуги	69
Broadcom Inc.	США	VMware, Inc.	США	Інформаційні послуги	68
HDFS Bank Limited	Індія	Housing Development Finance Corporation Limited	Індія	Фінанси	60
Schematrentatre S.P.A.	Італія	Atlantia SpA	Італія	Промисловість	55
Amgen Inc.	США	Horizon Therapeutics Public Limited Company	США	Охорона здоров'я	28,1

Джерело: [38]

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що на розвиток інвестиційних процесів ТНК все більше впливає глобальна технологізація економічної діяльності через широкую комп'ютеризацію, оцифрування, взаємозв'язок і роботизацію традиційних фінансових та інвестиційних послуг і бізнесів. Рушійною силою цього процесу є зростаючий інтерес ТНК до пошуку нових та креативних інвестиційних пропозицій у глобальному середовищі, які підвищують ефективність інвестицій. Такі можливості зараз здебільшого доступні у зростаючих фінансово-технологічних та інвестиційно-креативних сегментах глобальної економіки.

2.2. Аналіз іноземних ТНК, які функціонують на території України

Транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у локалізації виробництва, а також у взаємодії виробничих зв'язків між компаніями в різних країнах. Вони займають провідні позиції в міжнародному виробництві в електротехнічній та електронній, автомобільній, фармацевтичній та хімічній галузях. Багатонаціональні підприємства є основою зростаючої мережі взаємозалежностей між країнами в промисловості, науці, техніці, інвестиціях, торгівлі та культурі і становлять фундамент глобальної економіки.

При виході нової транснаціональної компанії на іноземний ринок, вона має значний вплив на розвиток галузі, в якій спеціалізується. Цей вплив може проявлятися більшою чи меншою мірою залежно від галузі, ступеня відкритості економіки, взаємодії з іноземними компаніями та багатьох інших факторів. Експансія транснаціональних компаній в Україні часто відбувається шляхом злиття та поглинання існуючих компаній, а не будівництва виробничих баз та дослідницьких центрів у звичний спосіб. Україна є привабливою для транснаціональних корпорацій завдяки добре розвиненому аграрному сектору, фінансовому ринку та промисловості. Якщо ми проаналізувати розвиток НТП, то це найбільш привабливі та стратегічно важливі сектори для інновацій. Тому можна зробити висновок, що іноземні компанії не хочуть вкладати великі суми у високотехнологічні галузі, а інвестують безпосередньо в будівництво, нерухомість, виробництво і торгівлю.

Іноземні транснаціональні корпорації (ТНК) функціонують у різних сферах України. Нижче в табл. 2.3. подано список деяких ТНК та напрями їх діяльності.

Таблиця 2.3

Перелік найбільших ТНК за різними сферами діяльності в Україні

METRO Group	Німецька роздрібна мережа, яка має значну частку роздрібною ринку в Україні. Станом на 2023 рік частка компанії на ринку роздрібною торгівлі в Україні становить близько 12%
Auchan	Це французька компанія, яка також має значну частку ринку роздрібною торгівлі в Україні. До 2025 р. «Ашан» матиме понад 10% частки ринку роздрібною торгівлі в Україні
McDonald's	Американська компанія є однією з найбільших компаній швидкого харчування у світі. У 2023 році McDonald's охоплював понад 50% ринку фаст-фуду в Україні
PepsiCo	Американська компанія з виробництва напоїв та снєків. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні, зокрема виробляє такі популярні бренди, як Pepsi, Mirinda та 7UP.
Coca-Cola	Американська компанія, яка також виробляє напої, включаючи Coca-Cola, Fanta та Sprite. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні
Carlsberg	Датська компанія є одним з найбільших виробників пива у світі. Українська дочірня компанія Carlsberg Ukraine займає понад 30% ринку пива в Україні
Shell	Це одна з найбільших міжнародних нафтових компаній зі штаб-квартирою в Нідерландах. Компанія має значну частку в Україні, а у 2020 році «Shell Ukraine» оголосила про розвиток відновлюваної енергетики в Україні, зокрема сонячної та вітрової енергетики.
JT International	Компанія є одним з провідних світових виробників тютюнових виробів і має значне зростання на українському ринку. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році частка JTІ у загальному виробництві тютюнових виробів в Україні становила близько 22%

Джерело: складено за матеріалами [39]

Український ринок є привабливим для іноземних ТНК завдяки розміру та потенційному розвитку, а також через сприятливі умови для інвестицій. Це якщо ми говоримо про довоєнний період. Згідно даних Національного банку, протягом 2023 року приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становив 4,25 млрд дол. Це в 7,6 рази більше, ніж обсяг інвестицій за 2022 рік, але на 42% менше, ніж 2021 року [40].

Згідно з даними, наведеними на рис. 2.10, більше 70% інвестицій надійшло з країн ЄС, а найбільший обсяг інвестицій за всі роки був з Кіпру – 31,7%. Відмітимо, що Кіпр є особливо привабливим місцем для реєстрації офшорних компаній, і це свідчить про те, що не всі інвестиції звідси є

реальними. Проте, навіть з врахуванням цього фактору, Кіпр продовжує залишатися найбільшим інвестором в Україну. Після нього йдуть Нідерланди з 21,6% інвестицій, Швейцарія – 5,8%, Великобританія – 4,6%, Німеччина – 4,6%, Австрія – 3,0%, Люксембург – 2,4% і Франція – 2,0%.

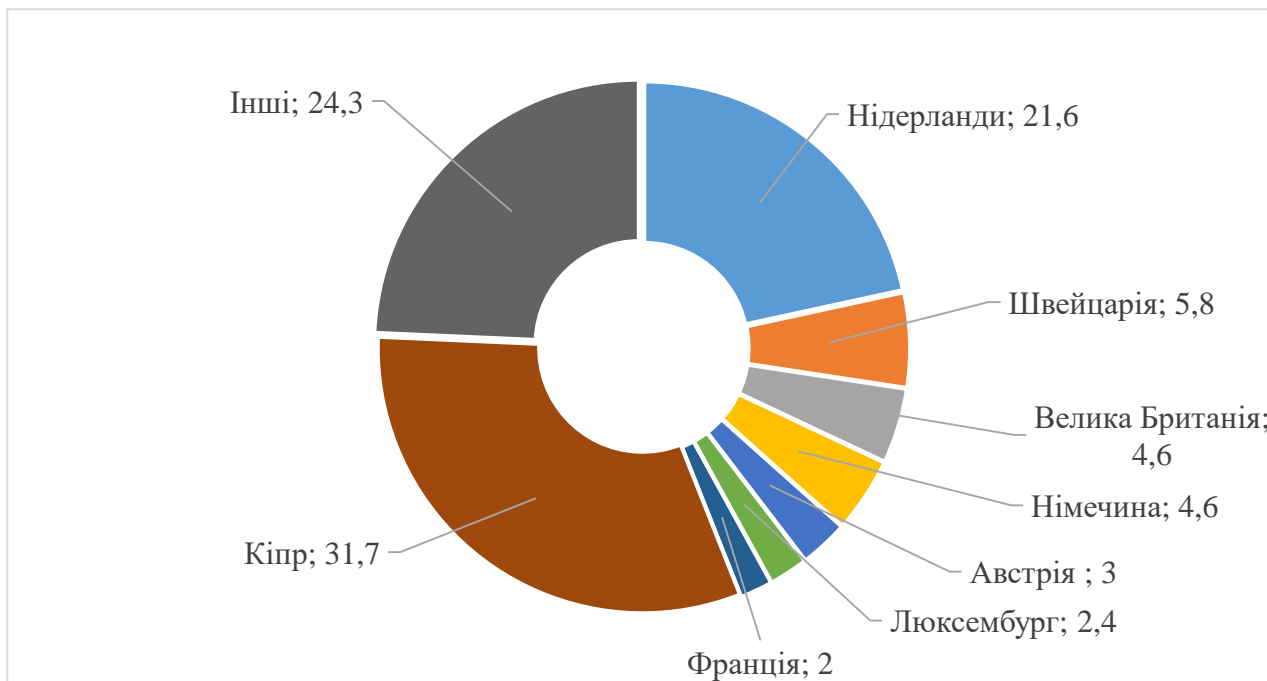

Рис. 2.10. Частка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України на кінець 2023р., %

Джерело: сформовано за даними [40]

За останні роки в Європі відбулися події, які спричинили додаткові ризики для іноземних, а особливо європейських інвесторів: початок гібридної війни в Україні (з 2014 року), пандемія COVID-19 (2020-2021 р.р.) та широкомасштабне вторгнення в Україну росії (з 2022 року). Більш детальний аналіз даних Національного банку України (НБУ) щодо обсягу прямих інвестицій в Україну за країнами світу показує, що в період з 2015 по 2022 рік (рис. 2.11) спостерігався помітний спад інвестицій у вищезгадані періоди додаткового ризику.

Слід відмітити, що впродовж 2018-2023 років українська економіка зіткнулася з такими викликами, як війна в країні, пандемія COVID-19 та зміна політичної ситуації, які вплинули не лише на українську економіку, а й

на світову в цілому. Ці фактори впливають на обсяг інвестицій та прибутки іноземних ТНК в Україні.

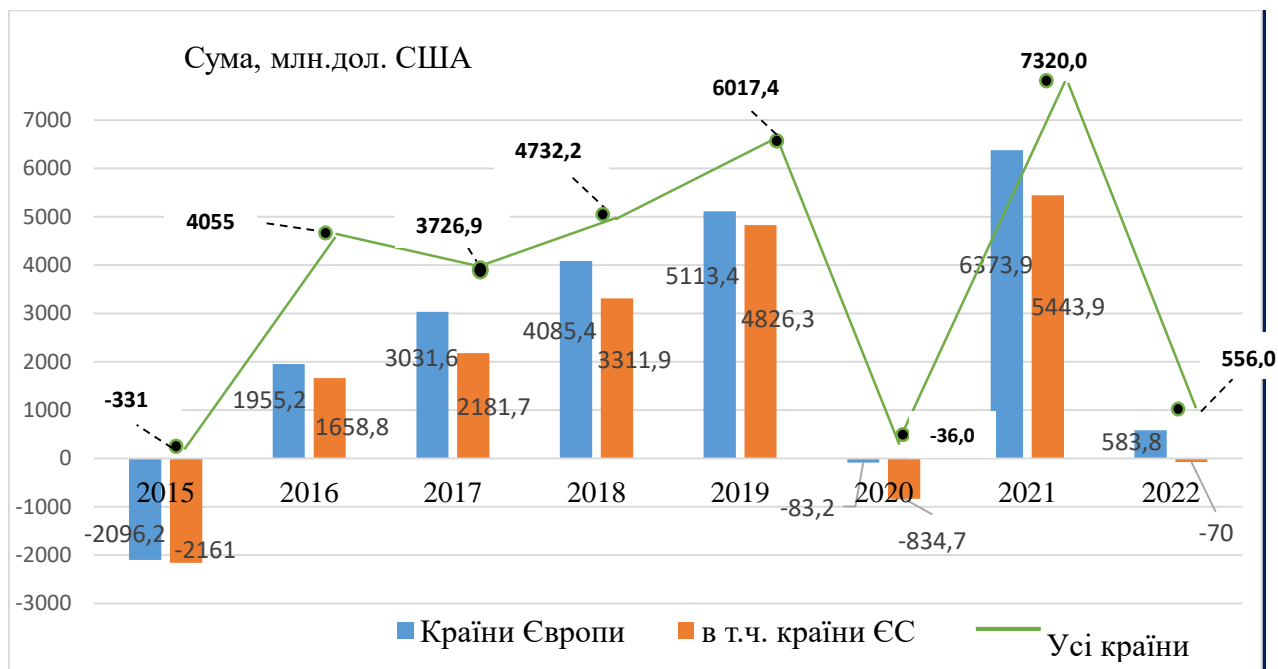

Рис. 2.11. Зміна суми прямих інвестицій в Україну за групами країн світу в період війни

Джерело: сформовано за даними [41]

Загалом, прибутки іноземних транснаціональних корпорацій в Україні змінюються протягом останніх років. Глобальне середовище для міжнародного бізнесу та транскордонних інвестицій залишається складним у 2023 році. Хоча економічні негаразди, які визначали інвестиційні тенденції у 2022 році, дещо послабилися, вони не зникли. Ціни на сировинні товари, які різко зросли після початку війни в Україні, впали, але війна все ще триває, а геополітична напруженість залишається високою. ЮНКТАД очікує, що тиск на глобальні ПІІ продовжиться у 2025 році. Попередні дані за перший квартал 2024 року свідчать про слабкі тенденції у міжнародному проектному фінансуванні та прямих іноземних інвестиціях 42, С. 3].

База даних міжнародних компаній GlobalData включає інформацію про 6186 провідних транснаціональних корпорацій. Згідно з даними GlobalData, понад 300 таких компаній мають принаймні одну дочірню

одиницю в Україні. Цікаво, що з цієї кількості більше чверті (27 %) із них – у США, а понад половина (57 %) розміщена в країнах Західної Європи. У табл. 2.4. подано перелік ТНК, які найбільше постраждали внаслідок російського вторгнення.

Таблиця 2.4

Провідні ТНК, що постраждали через повномасштабне вторгнення в Україну

№ з/п	Компанія	Штаб-квартира	Українські дочірні компанії
1	Bunge	США	10
2	Scatec	Норвегія	10
3	Raiffeisen Bank International	Австрія	9
4	WPP	Великобританія	9
5	Inditex	Іспанія	8
6	Acciona	Іспанія	7
7	Corteva	США	6
8	UNIQA Insurance Group	Австрія	6
9	International Flavors & Fragrances	США	5
10	DXC Technology	США	4
11	GEA Group	Німеччина	4
12	Geberit	Швейцарія	4
13	Henkel	Німеччина	4
14	Nestle	Швейцарія	4
15	PKO Bank Polski	Польща	4
16	PZU	Польща	4

Джерело: складено за [43].

Bunge, провідна компанія в галузі агропродовольства, володіє десятьма дочірніми підприємствами та нараховує близько 1000 співробітників в Україні. Діяльність компанії призупинена через російське вторгнення. Подібні запобіжні заходи використовують й інші компанії. Зокрема, Inditex зачинила свої магазини, а Henkel тимчасово призупинила виробництво, Nestlé припинила виробництво та дистрибуцію своєї продукції в Україні, проте згодом відновила свою діяльність. Більшість зазначених компаній висловили певну стурбованість поточною ситуацією та уважно стежать за прогресом. Деякі компанії, такі як Raiffeisen Bank International, у 2021 р. фактично створили резерви, щоб знизити ризик потенційного конфлікту.

Однак важливо пам'ятати, що прибутки іноземних транснаціональних корпорацій не є єдиним показником їхнього впливу на економіку, оскільки вони також можуть робити значний внесок у розвиток нових технологій, зростання нових галузей та розробку нових проектів.

Згідно з офіційною статистикою, найбільш вагомий внесок в економіку України у 2023 році зробили такі іноземні ТНК:

✓ Shell – нафтогазова компанія, що базується в Нідерландах, внесок в українську економіку становить приблизно 23,6 млрд грн.

✓ Coca-Cola – американська компанія з виробництва напоїв, внесок в українську економіку становить приблизно 13,4 млрд грн.

✓ Procter & Gamble – американська компанія, що спеціалізується на виробництві побутової хімії та косметики, внесок в українську економіку становить близько 12,8 млрд грн.

✓ Mars – американська харчова та кондитерська компанія, внесок в українську економіку становить близько 12,1 млрд грн.

✓ Nestlé – швейцарська компанія з виробництва продуктів харчування, внесок в українську економіку становить близько 10,8 млрд грн.

Такі цифри свідчать про значний внесок іноземних ТНК в українську економіку та їхню важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку бізнесу в країні. Наразі найбільша кількість ТНК в Україні представлена у переробній промисловості. За даними журналу Forbes, значна кількість цих компаній є прибутковими. Найприбутковішими були ТНК, що спеціалізуються на харчовій та тютюновій промисловості: JT International з прибутком 8203,7 млн дол США, PepsiCo з 7168,5 млн дол США, Shell з 5255,8 млн дол США та Philip Morris з прибутком 6775,1 млн дол США [45].

Отже, бачимо з аналізу, що іноземні ТНК не настільки прагнуть інвестувати в інноваційні та високотехнологічні галузі, а якраз навпаки: вкладають кошти у торгівлю. Саме цей сектор приносить найбільший дохід для корпорацій.

Взаємодія між іноземними транснаціональними компаніями (ТНК) та українськими компаніями може мати як позитивні, так і негативні наслідки для української економіки та суспільства. До основних позитивних наслідків можна віднести:

1. Впровадження новітніх технологій та методів виробництва. Іноземні ТНК можуть полегшити доступ до своїх найкращих технологій та досліджень, що може допомогти українським компаніям підвищити якість продукції та послуг і знизити виробничі витрати.

2. Зростання інвестицій та створення робочих місць. Іноземні компанії можуть інвестувати в Україну та розширювати свою діяльність, що в свою чергу сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню заробітної плати.

3. Розвиток експорту. Співпраця з іноземними ТНК може допомогти українським компаніям збільшити експорт за рахунок виходу на нові ринки та підвищення якості продукції.

4. Покращення бізнес-середовища. Заснування представництв та філій іноземних ТНК може сприяти покращенню бізнес-середовища в Україні, зокрема шляхом запровадження стандартів корпоративного управління та інших належних практик.

Проте є інша сторона взаємодії з іноземними ТНК, яка може мати *негативні наслідки*, такі як:

1. Відтік капіталу. Іноземні компанії зазвичай можуть виводити прибутки за кордон, що може зменшити інвестиції в Україну та призвести до відтоку капіталу.

2. Залежність від іноземних компаній. У разі залежності від іноземних ТНК українські компанії можуть бути позбавлені можливості самостійно приймати стратегічні рішення, що може знизити їх конкурентоспроможність та рівень розвитку національної економіки.

3. Соціальні наслідки. Іноземні компанії можуть мати власні стандарти соціальної відповідальності, які відрізняються від вітчизняних. Це може

мати негативний вплив на соціальний розвиток країни, зокрема на зайнятість, заробітну плату, трудові права тощо.

Таким чином, вплив іноземних транснаціональних підприємств (ТНК) на українську економіку в умовах глобалізації є досить складним і взаємозалежним явищем. З одного боку, іноземні ТНК можуть зробити значний внесок у розвиток української економіки, надаючи інвестиції, нові технології та робочі місця. З іншого боку, вони можуть мати негативний вплив на місцеві компанії та галузі, конкуруючи з ними на місцевому ринку. Тому, аналізуючи цю ситуацію, можна сказати, що транснаціональні корпорації відіграють важливу роль на сучасному етапі міжнародного розвитку, оскільки сприяють прискоренню технологічного прогресу та збільшенню прямих іноземних інвестицій, що має вплив на українську економіку. Враховуючи низку позитивних та негативних факторів, українському уряду слід розробити відповідні правила діяльності транснаціональних компаній в країні з метою максимізації прибутків іноземних компаній та мінімізації збитків вітчизняних компаній.

2.3. Сучасні тенденції функціонування «McDonalds» у світі та в Україні

Найбільшою мережею швидкого харчування у світі є американська компанія McDonald's. Вона має понад 40 000 ресторанів у більш ніж 120 країнах світу. Щодня її ресторани відвідують понад 70 мільйонів людей. Крім того, 15% всіх ресторанів належать самій групі, а 85% - франчайзинговим партнерам компанії [45].

McDonald's був заснований братами Макдональдами, Річардом і Моррісом. Історія компанії починається з 1940 року, коли вони відкрили свій перший ресторан на південному заході США, в Сан-Бернардіно, штат Каліфорнія. На початку своєї діяльності McDonald's був простим рестораном зі стандартним меню та обслуговуванням. Однак брати Макдональди були

незадоволені тим, як працював їхній бізнес, тому вони вирішили внести радикальні зміни.

У 1948 році брати МакДональдзи перетворили свій ресторан на заклад швидкого харчування, де клієнти могли отримати своє замовлення за лічені хвилини. Для цього вони використовували конвеєрну стрічку, яка дозволяла швидко готувати і доставляти їжу відвідувачам.

У 1955 році брати Дік і МакДональдз розпочали продаж своїх ресторанів через франшизу, що дозволило їм вийти за рамки одного ресторану. Брати Макдональди розробили систему виробництва продуктів харчування, яка дозволила їм готувати і обробляти велику кількість їжі одночасно і скоротити час обслуговування клієнтів. Франшиза McDonald's дозволила підприємцям відкривати власні ресторани під брендом McDonald's і використовувати технологію та процеси, розроблені братами Макдональд.

На даний момент McDonald's працює в більш ніж 100 країнах світу. За даними статистики сайту Chowhound, у 2023 році у світі налічувалося близько 41 800 закладів мережі ресторанів [46]. Наприкінці минулого року мережа оголосила, що до 2027 року планує відкрити 9000 нових закладів по всьому світу. Проте є і країни, в яких немає жодного «МакДональдза». Загалом існує 123 країни, де немає цього закладу. Серед них: Бермудські острови, Болівія, Ісландія, Іран, Македонія, Північна Корея, Ємен та Зімбабве. Вони не дозволяють розміщення у своїх країнах McDonald's в інтересах громадського здоров'я та збереження культури в цих країнах немає популярної мережі фастфуду.

Переважна більшість доходів компанії формується за рахунок продажів, але значну частину доходів McDonald's складають і франчайзингові платежі (рис. 2.12). Мінусом є менший контроль за попитом на продукцію як на внутрішньому ринку (зміни в національному законодавстві щодо стимулювання вітчизняних підприємств громадського харчування, закриття ресторанів через пандемії та запровадження

карантинних заходів тощо), так і на зовнішньому (зміни в національному законодавстві щодо стимулювання вітчизняних підприємств громадського харчування, закриття ресторанів через пандемії та запровадження карантинних заходів тощо). Структура доходів корпорації McDonald's за останні п'ять років (з 2019 по 2023 рр.), за даними щорічної звітності, наведена нижче [47].

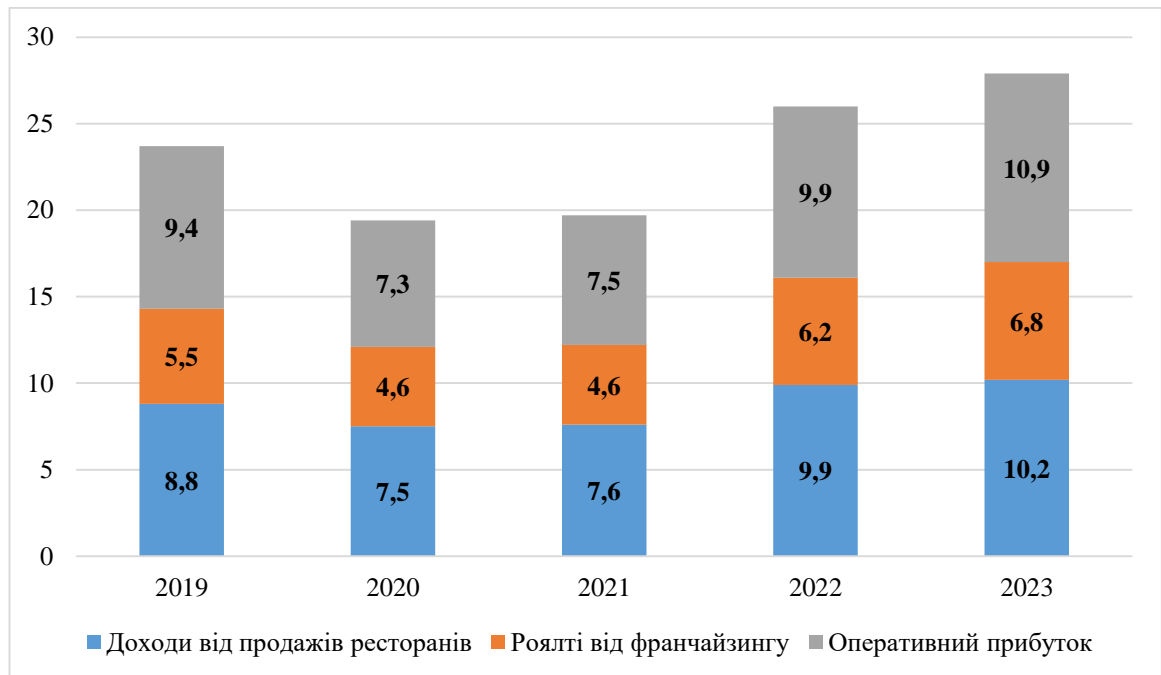

Рис. 2.12. Структура прибутків компанії «McDonald's Corporation» у 2019-2023 р.р., млрд. дол.

Джерело: [47]

Виходячи з цих цифр, можна зробити висновок, що доходи McDonald's складаються з продажу ресторанів та плати за франшизу. При цьому доходи від продажу ресторанів перевищують надходження від франчайзингу. Операційний прибуток теж є важливим показником для компанії. Однак компанія тільки почала оговтуватися від COVID-19, як видно на графіку вище.

З трьох конкурентних стратегій Портера, McDonald's завжди дотримувався стратегії лідерства за витратами та успішно контролював витрати. Однак негативний вплив пандемії у 2020 році (зниження чистого прибутку на 21,6% у річному обчисленні) та війни в Україні у 2022 році

(зниження на 18%) призвів до оптимізації витрат, скорочення персоналу та закриття деяких ресторанів McDonald's на росії, а також до тимчасового закриття, особливо під час COVID-19, у тому числі по всьому світу.

Динаміку чистого доходу за останні 10 років подано на рис. 2.13.

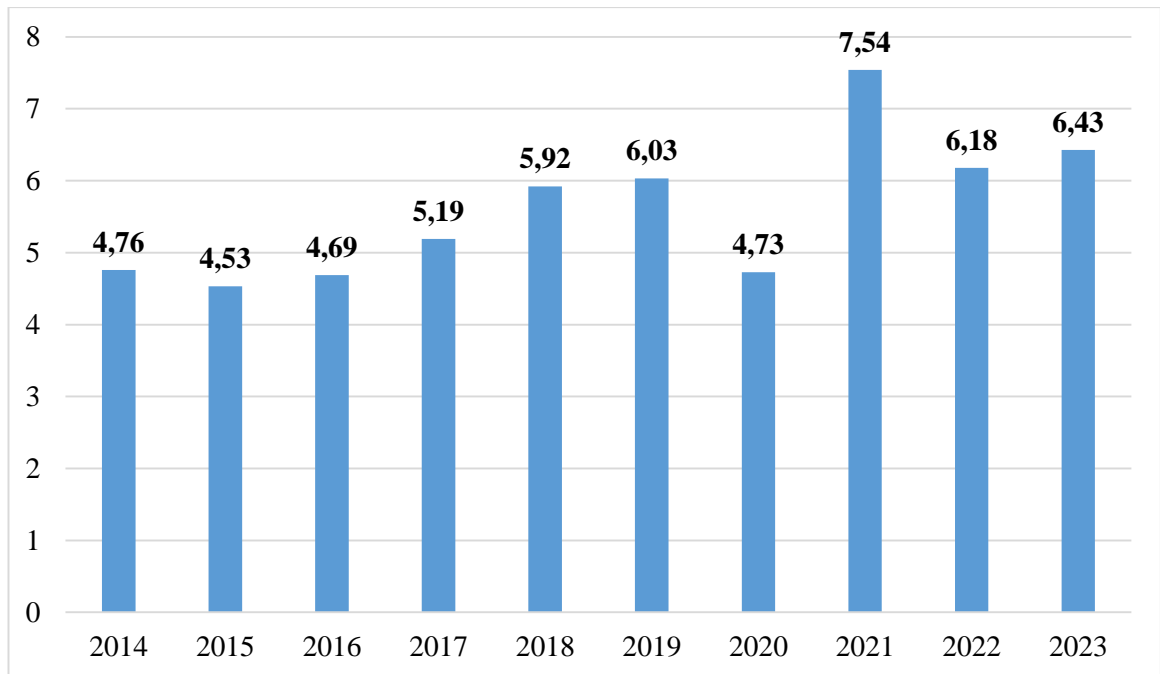

Рис. 2.13. Чистий прибуток McDonald's Corporation у всьому світі з 2014 по 2023 роки (млрд. дол. США)

Джерело: [48]

В теперішній час компанія оголосила про нову стратегію зростання, окремі елементи якої вже реалізовувалися до пандемії і отримали новий поштовх під впливом виходу з російського ринку в 2022 році. В 2019 році компанія придбала стартап з машинного навчання Dynamic Yield, з використанням штучного інтелекту, щоб робити пропозиції щодо замовлення, а також стартап Apprente з голосовою активацією, щоб прискорити час, який клієнти проводять на шляху до отримання свого замовлення.

Україна стала 102-ю країною, в якій почала розвиватися мережа McDonald's. В Україні ця мережа представлена франшизою під назвою Підприємство з іноземними інвестиціями (ПІІ) «МакДональдз Юкрейн

Лтд». Перший «МакДональдз» відкрився в Києві 24 травня 1997 року, за ним послідували інші в різних містах. Однак мережа швидко набрала обертів, і сьогодні в Україні налічується понад 100 ресторанів МакДональдз.

Після вторгнення McDonald's оголосив, що закриє усі свої офіси на росії та виставить бізнес на продаж. У гучній заяві компанії пояснюється, що «гуманітарна криза, викликана війною в Україні, і непередбачуване операційне середовище, що посилюється, привели McDonald's до висновку, що подальше володіння бізнесом на росії більш недоцільне і не відповідає цінностям McDonald's. Рішення, прийняте McDonald's, було рідкісним прикладом принципової та дорогої для власників позиції високоприбуткового світового бренду. Ще 1000 багатонаціональних корпорацій незабаром добровільно оголосили, що наслідуватимуть їх приклад і залишать росію. Багато хто отримав чималі похвали за свою позицію. Але сумна реальність така, що, крім McDonald's, три чверті найприбутковіших іноземних транснаціональних корпорацій залишаються в росії, згідно з дослідженням, проведеним групою активістів B4Ukraine, коаліцією українських та міжнародних організацій громадянського суспільства [49].

На рис. 2.14. показано збільшення кількості відділень McDonald's в Україні. Розуміємо, що війна суттєво вплинула на динаміку кількості цих закладів швидкого харчування у 2022 році. Тенденція до зростання почала відновилася вже у 2023 році.

У серпні 2024 року мережа МакДональдз в Україні налічувала понад 101 ресторан у 24 містах. У 2023 році товарообіг ТОВ «МакДональдз Юкрейн ЛТД» з іноземним капіталом збільшився до 12,9 млрд гривень. Це на 296,8% більше, ніж у 2022 році (3,2 млрд грн). Прибуток «МакДональдз» в Україні сягнув 1,2 млрд грн. 2022 рік компанія закінчила зі збитками 2 млрд грн.

Компанія «МакДональдз Юкрейн Лтд» є одним з найбільших іноземних інвесторів в Україні. McDonald's розробив єдині стандарти, які

застосовуються до всіх своїх ресторанів у всіх країнах світу, що охоплюють приготування їжі, технології, обладнання, маркетингові стратегії, програми навчання персоналу, організацію обслуговування, методи вибору місця розташування та ланцюжок поставок.

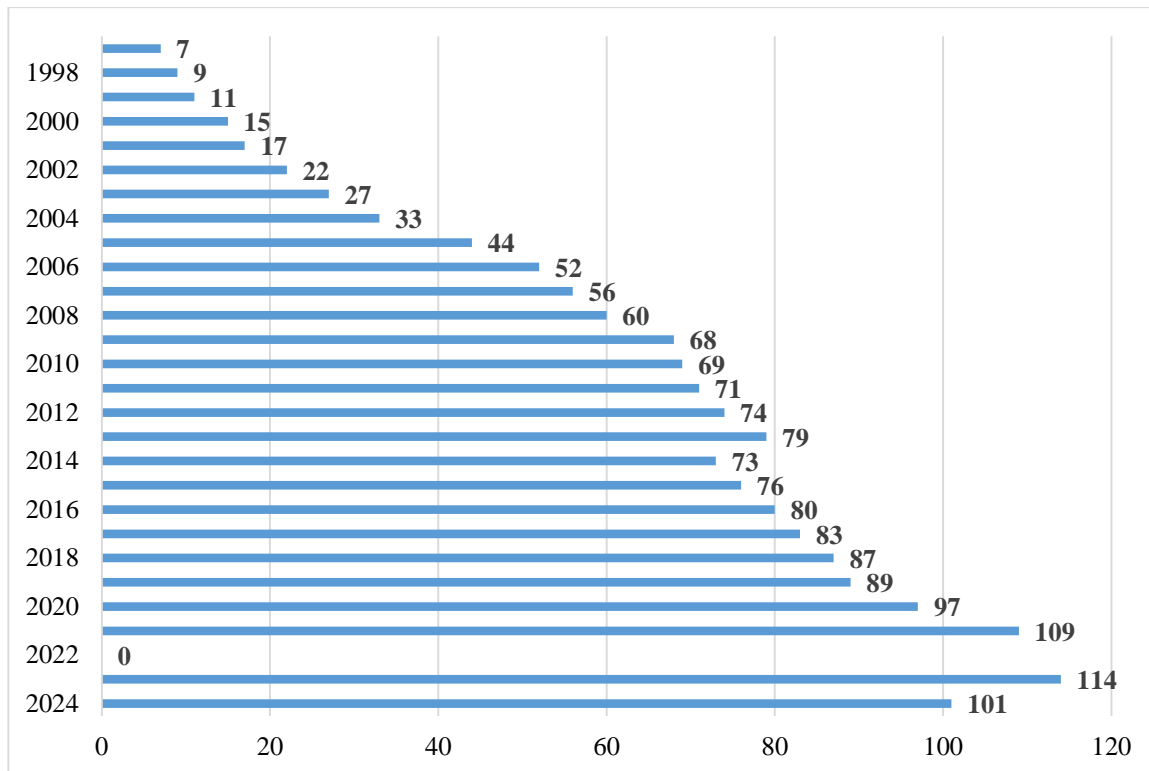

Рис. 2.14. Кількість ресторанів МакДональдз, які функціонують в Україні 1997-2024 рр.

Джерело: [50]

Цільова аудиторія «МакДональдз» в Україні складається з різних груп споживачів, адже мережа ресторанів швидкого харчування прагне задовольнити потреби різних категорій клієнтів. Основною цільовою групою є сім'ї з дітьми, студенти та інша молодь. Основним цільовим ринком для ресторанів «МакДональдз» є населення із середнім рівнем доходу. Вперше МакДональдз був змушений закрити свої філії в Україні у 2014 році через війну. Відділення були закриті в окупованих районах Донецької, Луганської областей та Криму. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну ресторани «МакДональдз» в країні тимчасово припинили роботу. Дев'ять ресторанів «МакДональдз» різною мірою

постраждали від війни в Україні. Однак компанія поступово відновила роботу своїх ресторанів з вересня 2022 року, і зараз відкрито понад 70% закладів [50].

Наприкінці березня 2024 року стало відомо, що McDonald's Ukraine планує відкриття ресторанів в Ужгороді та Чернівцях. Натомість 1 червня компанія закрила на реконструкцію найвідвідуваніший заклад мережі – ресторан McDonald's на Вокзальній площі у столиці (біля Центрального залізничного вокзалу). 24 вересня цього року зачинився на ремонт один із найстаріших у Києві ресторанів McDonald's – на Севастопольській площі.

Розглянемо фінансові результати закладів швидкого харчування МакДональдз Юкрейн Лтд та KFC за останні 5 років (рис. 2.15).

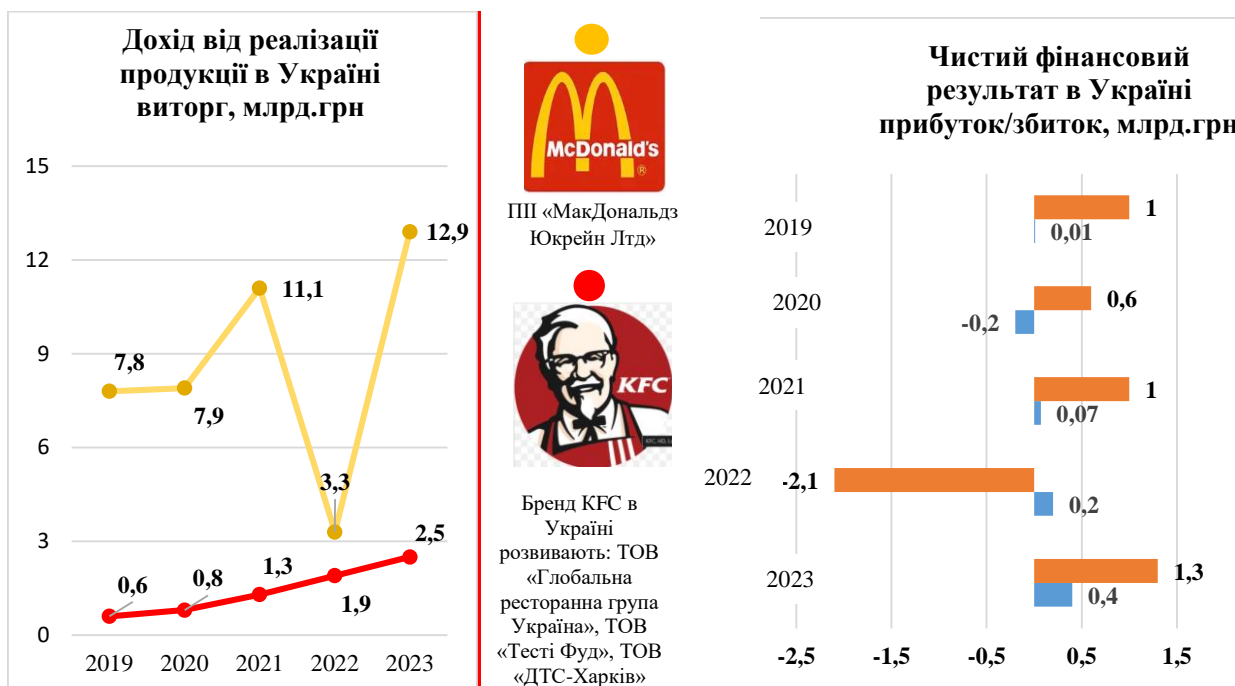

Рис. 2.15. Фінансові результати закладів швидкого харчування «Макдональдз Юкрейн Лтд» та KFC до та під час масштабного вторгнення

Джерело: [51]

Як видно з рис. 2.15, у 2019 році виторг McDonald's в Україні становив 7,8 млрд грн, а чистий фінансовий результат – 1 млрд грн, у 2020 році доходи зросли до 7,9 млрд грн, а чистий прибуток знизився до 0,6 млрд грн. У 2021 році виторг збільшився до 11,1 млрд грн. Після тимчасового

закриття усіх ресторанів McDonald's на початку повно-масштабної війни, у 2022 році мережа відновила роботу, отримавши 3,3 млрд грн доходу за кілька місяців роботи, але зазнала чистих збитків на рівні 2,1 млрд грн. Однак, до кінця 2023 року мережа збільшила виторг до 12,9 млрд грн та прибуток до 1,3 млрд. грн. У першому півріччі 2024 року виторг уже досяг 7,8 млрд грн.

Виручка у KFC у 2019 році становила 0,6 млрд грн, а прибуток – 0,01 млрд грн. Під час першого року пандемії доходи зросли до 0,8 млрд грн, але рік завершився зі збитками в 0,2 млрд грн. У 2021 році виручка досягла 1,3 млрд грн з чистим прибутком 0,07 млрд грн. У 2022 році доходи KFC склали 1,9 млрд грн, а прибуток зріс до 0,2 млрд грн. В 2023 році виручка збільшилась до 2,5 млрд грн, прибуток склав 0,4 млрд грн.

Такі показники демонструють здатність ресторанного бізнесу до відновлення та адаптації під час викликів воєнного часу, зберігаючи при цьому зростання фінансових показників та розширення діяльності.

Ринок швидкого харчування має багато конкурентів, кожен з яких має свої особливості та стратегії залучення та утримання клієнтів. В Україні KFC (Kentucky Fried Chicken) є основним конкурентом ресторанів McDonald's у сегменті швидкого харчування. Обидва бренди мають глобальну присутність, але один з них може бути більш популярним, ніж інший, у певних регіонах. McDonald's і KFC реагують на харчові тренди. Бренди також активно впроваджують інновації в меню та обслуговування клієнтів.

Однак на ринку фаст-фуду постійно з'являються нові компанії, які пропонують власні унікальні продукти та використовують новітні концепції у боротьбі за увагу клієнтів. Асортимент McDonald's в Україні регулярно оновлюється, мережа вносить зміни до меню, додаючи нові страви, модифікуючи продукти та вилучаючи непопулярні пропозиції. Асортимент може оновлюватися сезонно, з нагоди свят або подій, а також відповідно до змін смакових уподобань і споживчих трендів. Ресторани «МакДональдз»

прагнуть підтримувати своє меню актуальним і цікавим для споживачів. Тому оновлення можуть відбуватися кілька разів на рік. Для визначення споживчих уподобань щодо оновлення меню в ресторанах швидкого харчування онлайн було проведено маркетингове дослідження шляхом опитування 342 респондентів. Основні результати представлені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Результати дослідження ринку послуг швидкого харчування ресторанів
«МакДональдз»**

<i>Питання</i>	<i>Результати</i>
Відвідуваність ресторанів МакДональдз	55,3% опитаних відвідують ресторан МакДональдз 1-3 рази в місяць і лише 7,9 відвідують кожен день
Важливість критеріїв при відвідуванні ресторанів для споживачів	Швидкість та якість страв – 30% та 26% відповідно, менш важливим фактором є пакування – 20%, асортимент – 16%, ціна – 8%
Необхідність відновлення меню ресторанів за рахунок більш корисної їжі	У меню можна додати більш корисної їжі: так – вважає 51,4%, ні – 48,6%
Актуальність вегетаріанських та веганських страв	60,5% хотіли б бачити в асортименті МакДональдз вегетаріанські та веганські страви, а 39,5% - ні
Частота замовлень десертів в ресторанах	57,9% замовляють десерти рідко, 23,7% - часто, 18,4 – ніколи не замовляють
Частота замовлень сезонних новинок	10,5% завжди купують сезонні новинки, 23,7% ніколи не купують та 65,8% купують рідко.
Нові варіанти продуктів, які споживачі хотіли б бачити в ресторанах швидкого харчування	ВеганРоялБургер; тістечко; бургер з креветками фрі; корисна їжа; мега сирний бургер; супер-гострий бургер; макфлурі зі смаком маракуї; нові десерти та повернення сніданків; безлімітна кількість напоїв; більша різноманітність бургерів з куркою; макфлурі банан або кокос; новинка у вигляді страви для веганів/вегетаріанців; салат; азіатські бургери з рибкою; курячі крильця у вигляді бакетів та меню; сніданки та основні страви без м'яса; веганські десерти; розширення меню з корисною їжею для дітей; українські бургери з додаванням національного; бургер з рослинною котлетою; повноцінні легкі сніданки; бургер з сиром; бургер з веганською котлетою, веганські десерти; більше страв без м'яса (особливо актуальні в часи посту); салат з рибою; веган бургер.

Джерело: [52]

Виходячи з результатів опитування, можна зробити висновок, що багато респондентів хочуть бачити в ресторанах швидкого харчування

здорову їжу, а також страви без м'яса та веганські страви. Однак, враховуючи, що розширення асортименту ресторанів «МакДональдз» може відбуватися лише в міжнародних філіях компанії, результати опитування можуть бути використані для заохочення вітчизняних закладів швидкого харчування до розширення меню за рахунок нових рослинних альтернатив.

Сьогодні споживачі все частіше вимагають швидких і зручних варіантів харчування. Фаст-фуд стає не лише вибором стилю життя, але й однією з основних альтернатив традиційним ресторанам та кафе. Дослідження також показало, що споживачі звертають особливу увагу на якість продукції та швидкість обслуговування. Підприємства, які можуть запропонувати високоякісну їжу, зберігаючи при цьому ефективний процес обслуговування, мають більше шансів на успіх на цьому ринку. Дослідження ринку фаст-фуду свідчать про високий рівень конкуренції та постійній зміні вподобань споживачів [53].

На рис. 2.16 показано перспективи зростання МакДональдз в Україні.

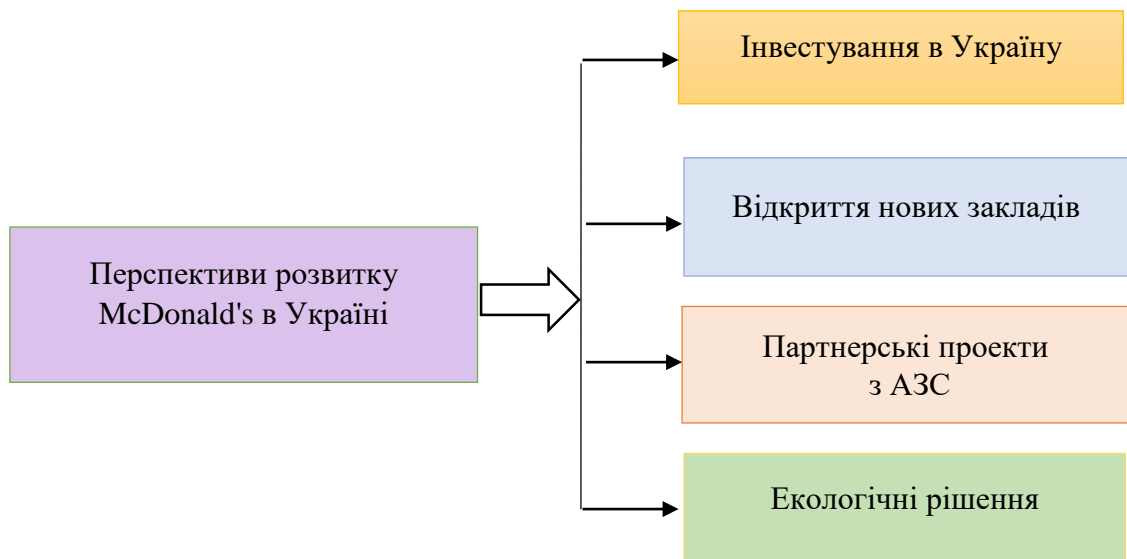

Рис. 2.16. Перспективи розвитку МакДональдз в Україні

Джерело: сформовано за [54]

Цього року компанія планує запуснути ще кілька таких проєктів як в обласних центрах, так і в містах-мільйонниках. Влітку 2023 року McDonald's

вперше відкрився на трасі Київ-Чоп, біля заправки Wog. Компанія фокусується на локації лише доти, доки вона відповідає вимогам. У серпні 2024 року «МакДональдз» відкрився в Одесі, ставши десятим рестораном мережі в місті та 103-м в Україні. Новий ресторан відкрився у партнерстві з мережею АЗК «ОККО». Раніше оператор відкрив два ресторани у партнерстві з KLO і один - з WOG. Партнерство з автозаправними станціями та великими торговельними мережами є класичною традицією МакДональдз у всьому світі, і жоден з партнерів не має ексклюзивних прав на роботу з компанією.

У майбутньому МакДональдз планує розширювати свою діяльність. Зокрема, планується відкриття ресторанів у Києві та Львові. МакДональдз працює над відкриттям ресторанів у Боярці, Гатному та Хабанах. Компанія також працює над відкриттям філій у ключових містах Львівської області.

У компанії нагадали, що ініціативи МакДональдз є частиною загального зобов'язання компанії щодо відповідального використання ресурсів та скорочення відходів. До кінця 2025 року компанія зобов'язується використовувати всі пакувальні матеріали, виготовлені лише з сертифікованої відновлюваної та переробленої сировини. Нещодавно «МакДональдз Юкрейн» підтвердила, що захист навколишнього середовища є одним з головних пріоритетів компанії. У зв'язку з цим компанія вирішила зменшити використання пластику та інших матеріалів на користь «зелених» рішень. У рамках своїх ініціатив зі сталого розвитку МакДональдз вирішив запровадити зміни, які вже мали вплив на деяких клієнтів.

Як повідомляє «МакДональдз Юкрейн», компанія взяла на себе зобов'язання до кінця 2025 року повністю перейти на використання всіх пакувальних матеріалів, виготовлених із сертифікованої відновлюваної та переробленої сировини. Таким чином компанія робить позитивні екологічні зміни та об'єднує людей навколо ідеї кращого майбутнього для планети та країни.

Як наслідок, діяльність «МакДональдз» в Україні продовжує зростати, а плани щодо відкриття нових філій мережі залишаються незмінними. Незважаючи на кризу та війну в Україні, світова індустрія швидкого харчування розглядає український ринок як потенційно привабливий та масштабний.

3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В СУЧАСНОМУ СВІТІ

3.1. Стратегічні рішення для ефективної діяльності ТНК у світі

Успіх функціонування ТНК в сучасних умовах залежить від обґрунтування, якості, відповідності застосованим технологіям проектування та прийнятті стратегічних рішень, що реалізується керівництвом корпорації. Часто керівникам ТНК важко визначити, на чому зосередитися в довгострокових цілях або результатах, на ринку чи ефективності. Ось чому; стратегічні рішення вимагають не тільки детального планування та правильної організації діяльності процесу їх реалізації, а й комплексної збалансованості, пріоритетної оцінки, постійної моніторингу і суворий контроль за поставленими цілями або результатами в майбутньому. Чітко визначена та обґрунтована стратегія, може допомогти в реалізації стратегічних рішень. Ефективність не менше цікава для керівників корпорації. Ефективна діяльність стає основою підвищення власного капіталу, курсу цінних паперів, інвестиції та іміджу корпорації.

У сучасних умовах економічного середовища результати аналітичних даних ТНК є основою для обґрунтування стратегічних рішень. З метою підвищення ефективності діяльності ТНК, за основу доцільно взяти результати діагностики стану ТНК для системи поглядів менеджерів на вироблення стратегічних рішень. Далі інтеграція стратегічних рішень і діагностичних процедур шляхом реалізації системного підходу до

управління служить основою для розробки концептуальної основи для обґрунтування стратегічних рішень для ТНК (табл. 3.1).

У процесі обґрунтування стратегічних рішень важливо встановити закономірності в діяльності ТНК, визначити її сучасний стан, проблеми функціонування, шляхом використання комплексного діагностичного аналізу діяльності.

Таблиця 3.1

Концептуальні основи обґрунтування стратегічних рішень для ТНК

Процес постановки цілей та планування для обґрунтування стратегічних рішень ТНК			
Досягнення паритету інтересів у підсистемах «власники-акціонери», «цілі-результати», «тактика-стратегія»	Визначення взаємозв'язків елементів процесу обґрунтування стратегічних рішень		Планування часу та ресурсів обмеження стратегічного горизонту реалізації рішень
Оптимізація процесу обґрунтування стратегічних рішень з метою досягнення ефективності діяльності ТНК			
Узгодження організаційних, економічних, техніко-технологічних, правових, екологічних, соціальних, психологічних та корпоративних аспектів досягнення ефективності	Забезпечення дотримання принципів цілеспрямованості, обґрунтованості, економічності, вимірності, відповідальності, злагодженості, науковості, систематичності, об'єктивності та своєчасності		Узгодженість масштабів діяльності і засобів мотивації досягнення цілей за ступенем ефективності прийнятих рішень
Фактори, що впливають на процес обґрунтування стратегічних рішень			
Мікрорівень: економічна активність; ступінь використання можливостей; фінансово-економічні показники, слабкі сторони; стратегічна позиція; ефективність рішень	Міжнародна: навколишнє середовище; невизначеність і ризик; світова економічна ситуація; зовнішньоекономічні зв'язки; наявність ресурсів; корпоративна відповідальність		Глобальний рівень: зміни тенденцій в розвитку світових ринків; стратегічні фактори зростання, бар'єри входження на ринок; аналіз можливостей нових ринків
Інструменти підготовки інформаційної бази для обґрунтування стратегічних рішень для ТНК			
Методи порівняння, матричні, аналіз коефіцієнтів, SWOT-аналіз, фінансово-стратегічний аналіз	Метод групування, ефект фінансового та операційного левериджу, метод узагальнення		Аналіз тенденцій, контрольний список, аналіз пріоритетів, узагальнення та групування
Вибір стратегії реалізації стратегічних рішень ТНК			
Стратегія диверсифікації	Стратегія стабільного зростання	Стратегія зростання продажів	Стратегія реструктуризації
Обґрунтування стратегічних рішень щодо підвищення ефективності ТНК			

Джерело: сформовано за матеріалами [55]

На основі розробки концептуальних засад обґрунтування стратегічних рішень за результатами дослідження на одному з його етапів передбачається обґрунтування вибору стратегії їх впровадження. Адже для ТНК, які працюють у ринковому середовищі, необхідно робити вибір таких стратегічних шляхів розвитку, які сприятимуть досягненню їх довгострокових цілей. У світовому науковому середовищі точаться гострі дискусії щодо використання підходів, які доцільно використовувати при виборі стратегії. Для ТНК запропоновано використовувати такі критерії для вибору стратегічного напрямку розвитку: ефективність стратегічних рішень і темпів змін в обсягах реалізації продукції на ринку. Вони служать основою для провідних світових ТНК (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Модель вибору стратегії реалізації рішень для ТНК

Джерело: сформовано за матеріалами [55]

Стратегія стабілізації зростання полягає в забезпеченні рівномірного збільшення обсягів продукції продажу ТНК, утриманні лідируючих позицій на ринку, використовуючи набутий досвід і впевненість клієнтів, а також постійна підтримка досягнутого рівня інвестування у вдосконалення якості продукції для збереження конкурентних переваг.

Стратегія диверсифікації ринку або товарів полягає в швидкому збільшенні продажів існуючої продукції ТНК шляхом розширення географічних меж ринку або переміщення від ринку, що занепадає, до зростаючого, виробництва продукції незадоволеного попиту.

Стратегія зростання продажів передбачає інвестиції в розширення продукції виробництво ТНК з метою задоволення зростаючого попиту та підвищення ефективності використання ресурсів через досягнення ефекту масштабу виробництва.

Стратегія реструктуризації передбачає організацію заходів, спрямованих на зміну менеджменту, форми власності, методів управління ТНК, злиття та поглинання з метою отримання міцної конкурентної позиції на ринку.

Ключові аспекти стратегії розвитку транснаціональних корпорацій (ТНК) в сучасних умовах подано на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Ключові аспекти стратегії розвитку ТНК в сучасних умовах

Джерело: сформовано на основі проведеного аналізу

Глобальна інтеграція та локальна адаптація: ТНК прагнуть знайти оптимальний баланс між глобальною стандартизацією продуктів і послуг та їх адаптацією до специфіки місцевих ринків. Це дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними, враховуючи культурні, економічні та регуляторні відмінності в різних країнах.

Інновації та технологічний розвиток: сучасні ТНК активно інвестують у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (R&D), щоб розвивати нові продукти і послуги, які відповідатимуть потребам споживачів. Інтеграція штучного інтелекту, аналітики даних та інших

технологій стає важливим чинником у забезпеченні конкурентоспроможності.

Соціальна відповідальність та сталий розвиток: зростаюча увага до екологічних та соціальних аспектів діяльності компаній змушує ТНК інтегрувати принципи сталого розвитку у свої стратегії. Вони намагаються зменшити свій екологічний слід, впроваджуючи екологічно чисті технології та здійснюючи соціальні ініціативи.

Гнучкість в управлінні: в умовах швидко змінюваного глобального ринку ТНК повинні бути готові до адаптації своїх стратегій. Це включає в себе зміни в управлінських структурах, оптимізацію процесів, а також реагування на зміни в попиті та нові виклики.

Цифровізація та електронна комерція: з розвитком цифрових технологій ТНК все більше впроваджують електронну комерцію та цифрові платформи для покращення взаємодії з клієнтами та оптимізації продажів. Система управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та аналітика даних допомагають зрозуміти потреби споживачів і підвищити якість обслуговування.

Управління ризиками та безпека: у сучасних умовах політичної та економічної нестабільності ТНК повинні розробляти ефективні стратегії управління ризиками, враховуючи можливі загрози для бізнесу, такі, як зміни у законодавстві, природні катастрофи або кібератаки.

Стратегічні рішення, що приймаються менеджерами ТНК, впливають на ефективність їхньої діяльності. Розробка концептуальних засад обґрунтування стратегічних рішень ТНК дозволяє уточнити цілі та вдосконалити процес планування розробки та реалізації рішень, визначити принципи оптимізації та виявити фактори, що впливають на процес їх прийняття, фактори, що впливають на процес їх обґрунтування, а також інструменти підготовки інформації для прийняття стратегічних рішень, виявити можливі стратегії їх реалізації та взаємозв'язок з ефективністю діяльності ТНК.

Основою для прийняття стратегічних рішень є результати комплексних діагностичних досліджень ТНК, які слугують для виявлення проблем, що супроводжують діяльність компаній. Зокрема, зміни ефективності їхньої діяльності та результативності стратегічних рішень. Для забезпечення належного рівня цих показників доцільно використовувати модель вибору стратегій реалізації стратегічних рішень ТНК, яка враховує такі важливі параметри, як ефективність стратегічних рішень та темпи зміни обсягів продажу на ринку. Як практичний захід підтримки реалізації стратегічних рішень запропоновано реалізацію інвестиційних проектів, результати яких, за умови належного обґрунтування, забезпечать підвищення ефективності діяльності ТНК.

Рішення транснаціональної компанії дотримуватися тієї чи іншої конкурентної стратегії в умовах невизначеності має безпосередній вплив на її доходи, ціну акцій, темпи зростання, міжнародну конкурентоспроможність тощо. У нинішніх економічних умовах транснаціональним компаніям необхідно вносити негайні зміни до своїх стратегій зростання, щоб зберегти свої показники та забезпечити сталий розвиток.

3.2. Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання національної економіки із ТНК

Внесок транснаціональних корпорацій в ефективність та розвиток національних економік залежить від специфіки політики національних урядів щодо компаній. Оскільки основна роль національних урядів полягає у захисті та розширенні національних економічних інтересів на глобальному рівні, в інтересах національних урядів взаємодіяти з транснаціональним капіталом.

У глобальній економічній системі держава відіграє постійну і важливу роль сполучної ланки між суб'єктами глобальної політики, включаючи ТНК, намагаючись подолати розбіжності між ними, оскільки вона має право і можливість делегувати частину своїх функцій міжнародним організаціям, а також субнаціональним та регіональним структурам (донизу). Управління економічними суб'єктами, включаючи ТНК, може здійснюватися на наступних рівнях (міжнародному, місцевому та регіональному) через:

- 1) дотримання міжурядових угод, у тому числі між Європейським Союзом та Північною Америкою;
- 2) спільні зусилля більшості країн, що входять до міжнародних регуляторних організацій (включаючи СОТ та ГАТТ);
- 3) участь регіональних торговельних і бізнес-організацій та альянсів, таких як Європейський Союз і НАФТА;
- 4) використання національних важелів та інституцій (наприклад, Асоціація Ренда США)
- 5) реалізація національної регіональної політики щодо розвитку місцевих промислових центрів [56].

У нашій країні необхідно закласти основи альтернативної існуючим моделям міжнародної економічної поведінки, які можна звести до застосування принципів автаркії, що полягають у мобілізації національного економічного потенціалу і зміцненні галузей, що входять до його складу, всебічному формуванні цілісної і незалежної економіки на основі створення раціональної структури виробництва, орієнтованої на внутрішнього споживача; підтримки і заохочення, спрямованої на всіх суб'єктів національної економіки.

На відміну від деяких країн Центральної та Східної Європи (Республіка Польща, Чеська Республіка), де створення та розвиток транснаціональних корпоративних структур відбувається відносно швидкими темпами, в Україні не спостерігається подібного зростання активності. Ми вважаємо,

що однією з причин цього є відсутність розвиненої моделі корпоративного управління.

Експерти Світового банку зазначають, що корпоративне управління – це комплексне явище, яке поєднує принципи національного законодавства, регулювання та ділової практики приватного сектору, що дозволяють корпоративним структурам залучати фінансові та людські ресурси, ефективно управляти господарською діяльністю і тим самим розширювати масштаби власної діяльності, накопичувати довгострокову економічну цінність за рахунок зростання акціонерної вартості та дотримуватися інтересів усіх зацікавлених сторін. Ми розглядаємо корпоративне управління як ефективну систему відносин між органами державної влади та власниками корпорації з приводу управління всіма аспектами діяльності корпорації для досягнення її стратегічних цілей [57].

У такий спосіб держави, змінюючи свої функції та передаючи їх елементи іншим структурам, перерозподіляють відповідальність за економічні результати. Управлінські ресурси сучасних держав-учасниць глобальної політичної системи дуже різноманітні. Це і система політичного впливу, і фінансові можливості транснаціональних корпорацій, зареєстрованих у цих країнах, і високий рівень довіри до глобальної держави (м'яка сила). Ресурси впливу держав на глобальну економічну систему настільки різноманітні, що їх важко порівнювати, а їх наслідки важко передбачити.

Водночас, поступаючись певними економічними важелями, держави зберігають свій монопольний статус суб'єктів міжнародного права. Важливо, що загальна структура глобальних управлінських відносин є складною та неієрархічною як на локальному (в межах держави), так і на глобальному рівнях. Сучасна політика корпоративного управління базується на розвитку системи колективного прийняття рішень через численні узгодження на різних рівнях.

На думку ЮНКТАД, регулювання поведінки транснаціональних корпорацій, у тому числі при здійсненні прямих іноземних інвестицій, має ґрунтуватися на нормах (принципах, правилах, процедурах), які враховують певну бажану поведінку компаній у країнах, в яких вони мають намір працювати. Що стосується сфер прямого іноземного інвестування, то слід передбачити інвестиційні сфери, де існує широкий простір для свободи дій, високий рівень лібералізації діяльності та зобов'язання урядів захищати інвестиції.

Державне регулювання інвестиційних стратегій транснаціональних корпорацій має бути поставлене в залежність від запланованої діяльності філії, що створюється даною компанією. Необхідно обмежити експансію структур, націлених на «захоплення» місцевих ринків (які через необмежені фінансові можливості ТНК становлять навіть більшу загрозу для національної економіки, ніж імпорт), а також компаній, орієнтованих на видобуток дефіцитних природних ресурсів.

Водночас слід заохочувати розширення транснаціональних корпорацій з акцентом на створенні робочих місць, що сприятиме поліпшенню платіжного балансу, зміцненню національної валюти та зменшенню безробіття, а також підвищенню рівня технологій та загального менеджменту.

Збалансована податкова політика є надзвичайно важливою, оскільки високі податкові ставки для ТНК призводять до погіршення макроекономічних показників. Тому ми вважаємо, що надмірне оподаткування експортно-орієнтованих дочірніх підприємств ТНК є неприпустимим. Водночас, зважаючи на високу ймовірність негативного впливу, необхідно обмежити можливість іноземних корпорацій купувати місцеві компанії.

Ефективне управління діяльністю ТНК вимагає врахування всіх особливостей соціального та культурного середовища приймаючої країни. Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених

громадянами країни, і тому пов'язана з політичними та економічними умовами і соціальними інститутами, на яких вона базується.

З огляду на зростання значення екологічного фактору в діяльності транснаціональних корпорацій, існуюча державна політика у сфері охорони навколишнього середовища має бути доповнена вимогами щодо дотримання принципів екологічної та соціальної відповідальності ТНК (у тому числі в документах, що регулюють їхню інвестиційну діяльність). Найбільш чутливою сферою національного законодавства для взаємодії з ТНК є регулювання монополій. Оскільки ТНК є важливим монопольним фактором, існує потреба у вдосконаленні законодавства у цій сфері.

Перелік нормативно-правових актів в Україні, які регулюють діяльність компаній, включає Закон «Про захист конкуренції», Закон «Про Антимонопольний комітет України», Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон «Про інститути спільного інвестування», який регулює діяльність інвестиційних фондів та корпоративних інвестиційних фондів [58].

В Україні прийнято Концепцію Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2015-2025 роки, ключовою метою якої є стимулювання конкуренції на внутрішніх товарних ринках з метою забезпечення сталого економічного зростання, поліпшення умов для їх ефективного функціонування та вдосконалення механізму державного регулювання цих ринків.

Концепція містить аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування алгоритму її вирішення із застосуванням програмного методу, а також низку інших методологічних підходів до вирішення зазначених проблем, але слід зазначити, що їй бракує конкретних дій у цьому напрямку, тобто необхідна стратегія та дорожня карта для забезпечення реалізації Концепції. Незважаючи на наявність інституційної бази та методології національного законодавства у сфері антимонопольного

регулювання, існує низка прогалин, які можуть максимізувати негативний вплив експансії іноземних ТНК.

Зокрема, з метою запобігання монополізації, а також контролю за законністю та впливом інших пов'язаних регуляторних заходів, українському уряду слід ухвалити низку законів, що обмежують діяльність транснаціональних корпорацій та спрямовують її у сфери, визначені державою як пріоритетні.

Таким чином, перелік заходів з удосконалення конкурентної політики в нашій країні має бути зведений до таких елементів

1) перегляд українського антимонопольного законодавства з метою обмеження діяльності транснаціональних компаній та спрямування її у сфери, визначені державою як пріоритетні, з використанням вітчизняного та зарубіжного досвіду;

2) перегляд законодавства щодо використання каналів ефірного та кабельного телебачення з метою уникнення надмірної концентрації інформаційних ресурсів у певних суб'єктів господарювання (переважно філій ТНК).

Отже, державне регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями має охоплювати різні аспекти економічної діяльності.

У сучасній глобальній економіці оптимальним національним механізмом регулювання процесів взаємодії національної економіки з ТНК є гармонізація державного регулювання та корпоративної політики. Перспективний механізм повинен включати такі елементи регулювання взаємодії національної економіки з ТНК: сфера застосування, принцип, напрям, критерій та інструмент дії (рис. 3.3).

Важливо розуміти, що транснаціональні корпорації не є благодійними організаціями, які сприяють всебічному розвитку держави, що в майбутньому може стати потенційним економічним та політичним конкурентом. Корпорації переслідують чітко визначені цілі, пов'язані з

максимізацією власного прибутку, а тому розглядають як об'єкти інвестування ті галузі, які дозволять їм досягти мети, а не ті, які хоче розвивати приймаюча держава. У цьому контексті захист довкілля, зменшення соціального навантаження та диспропорцій у галузевій структурі, а також низка інших питань можуть стати бар'єрами для входу транснаціональних корпорацій, деякі з яких вони формально вирішують або ігнорують.

З іншого боку, стрімкий розвиток технологій у певній галузі (завдяки інвестиціям ТНК) сприятиме розвитку загальнодержавних показників науково-технічного прогресу та стимулюватиме спільні науково-технічні проекти, які в сучасних умовах є досить затратними. Такі проекти становлять великий інтерес для будь-якої економіки, часто стають предметом обговорення в міжнародних регіональних органах і отримують значну законодавчу та фінансову підтримку з боку держави.

Рис. 3.3. Перспективний механізм удосконалення регуляторних елементів взаємодії національної економіки та ТНК

Джерело: сформовано за матеріалами [23; 25; 58;59]

Це значною мірою усуває проблему експорту застарілих технологій і робить місцеві дочірні підприємства ТНК конкурентоспроможними як на регіональному, так і на глобальному ринках. Для регулювання поведінки ТНК ООН розробила три основні (рекомендаційні) кодекси: Універсальний кодекс, Кодекс поведінки у сфері передачі технологій та Кодекс принципів і правил контролю за діловою практикою (у сфері конкуренції).

Підсумовуючи, слід зазначити, що приймаючі країни мають у своєму розпорядженні досить широкий набір ефективних інструментів контролю за діяльністю ТНК у межах національної економіки. Використання такого механізму взаємодії між національною економікою та ТНК дозволяє мінімізувати негативні наслідки діяльності ТНК та підвищити ефективність використання переваг припливу ПІІ та пов'язаних з ними якісних змін у національній економіці.

3.3. Перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в Україні у повоєнний період

Сьогодні в Україні є іноземні ТНК та вітчизняні компанії, які наближаються до рівня світових ТНК. Говорити про перспективи розвитку ТНК сьогодні складно, оскільки Україна перебуває у стані війни. Проте варто замислитися та проаналізувати можливі перспективи розвитку у післявоєнний період. Пандемія 2019 року також призвела до скорочення глобальних операцій ТНК. Продовольча криза, спричинена війною, впливає на прибутки корпорацій. Попит на певні види послуг впав. За останні три роки з нашого ринку пішли понад тридцять ТНК.

Перспективи транснаціональних корпорацій у післявоєнний період є багатограними і залежать від багатьох факторів. Основними факторами, що впливають на ці перспективи, є політична стабільність, економічне зростання, технологічний прогрес і міжнародна торгівля. Повоєнний період часто характеризується економічним зростанням і відновленням інфраструктури в багатьох країнах. Це створює нові можливості для транснаціональних корпорацій вийти на нові ринки та залучити нових клієнтів.

Повномасштабне вторгнення на українську територію звичайно ж негативно вплинуло на нашу економіку. Це і падіння валового внутрішнього продукту, і зростання безробіття. Важко говорити про перспективи відновлення економіки, коли мільйони українців продовжують емігрувати. Великі промислові підприємства зруйновані. Для покращення української економіки уряд розробив десятирічний план. Згідно з цим планом, відновлення економіки відбуватиметься у три етапи:

1) *Стійкість*. Відновлення критичної інфраструктури (ремонт будівель, котелень, мереж, підприємств).

2) *Реконструкція* (2023-2025). Відновлення соціальних об'єктів, будівництво нового житла.

3) *Модернізація (2026-2032). Заходи для вступу України до ЄС [60].*

Безсумнівно, якщо в Україні після війни встановиться мирний режим і економіка країни почне відновлюватися, ставлення міжнародних корпорацій до України зміниться. Однією з можливих перспектив розвитку є збільшення міжнародних інвестицій в Україну. Хоча війна обмежила інвестиції в країну, відновлення миру має підвищити інтерес міжнародних компаній до українського ринку. Як наслідок, конкуренція на ринку зросте, що сприятиме зростанню української економіки.

Дорожні карти розвитку ТНК в Україні можна розділити на поточні та майбутні. Відповідно до цієї класифікації, поточна дорожня карта стосується безпосереднього розвитку діяльності ТНК в Україні, тоді, як майбутня дорожня карта визначає довгострокове бачення діяльності ТНК в Україні. Поточні напрями розвитку охоплюють:

1) Забезпечення політико-правової підтримки діяльності транснаціональних корпорацій в Україні, зокрема шляхом розширення сфери державного регулювання інвестиційної діяльності;

2) використання досвіду діяльності транснаціональних корпорацій в Україні для налагодження та розвитку ефективних внутрішніх партнерських і зовнішніх зв'язків для активної інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання з різними формами власності та господарювання з метою розширення національної виробничої та ринкової інфраструктури;

3) адекватність обліку та звітності транснаціональних корпорацій та українських підприємств, використання українськими суб'єктами господарювання міжнародних методів фінансового аналізу.

Перспективними напрямками є:

1) системна інтеграція України в міжнародні економічні та політичні відносини. З огляду на різні форми цієї інтеграції, процеси залучення іноземного капіталу та діяльність міжнародних компаній в Україні відіграють важливу роль економічних і зовнішньополітичних чинників. У

зв'язку з цим необхідно як використовувати переваги сильних позицій країни у світі, так і відповідати вимогам конкретних інтеграційних процесів;

2) ефективність економічних реформ на мікроекономічному рівні та загальне покращення економічного середовища в країні. Збільшення участі наукомістких секторів з використанням екологічно чистих технологій, легкої та харчової промисловості, переробної промисловості, сільського господарства, сфери послуг тощо;

3) створення сильних національних інституцій, здатних конкурувати з транснаціональними компаніями [61].

Очікується, що після війни міжнародні компанії будуть зацікавлені в інвестуванні в наступні сектори економіки:

➤ *Енергетика.* ТНК могли б інвестувати в будівництво нових електростанцій на «зеленій» енергетиці, у виробництво технологій та обладнання для «зеленої» енергетики, а також у розвиток мереж передачі електроенергії.

➤ *Інфраструктура.* Україна потребує значних інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури у зв'язку з воєнними діями і руйнуваннями: ремонт автомобільних доріг, залізниць, морських та річкових портів, гаваней, аеропортів тощо. Міжнародні компанії можуть інвестувати в будівництво та утримання доріг, модернізацію залізничної та судноплавної інфраструктури, розвиток логістичних центрів та транспортних мереж.

➤ *Інформаційні технології.* Україна має значний потенціал у сфері інформаційних технологій, що включає розробку програмного забезпечення та ІТ-послуги. Міжнародні компанії можуть інвестувати в розробку та виробництво програмного забезпечення, інформаційну безпеку, телекомунікаційні послуги тощо. Україна має значний інвестиційний потенціал у сфері інформаційних технологій, що включає ІТ-послуги, тобто ІТ-інфраструктуру та обробку даних.

➤ *Аграрний сектор.* Оскільки Україна є одним з найбільших виробників сільськогосподарської продукції в Європі, міжнародні компанії

можуть бути зацікавлені в інвестуванні в збір, переробку та зберігання сільськогосподарської продукції. Крім того, Україна має значні ресурси для цього. Мінеральні ресурси, такі як залізна руда, вугілля та природний газ, можуть становити інтерес для міжнародних компаній важкої промисловості.

Ці сектори можуть бути привабливими для транснаціональних корпорацій, оскільки вони мають високий потенціал для зростання та розвитку в Україні. Вподобання транснаціональних корпорацій в Україні також можуть змінитися. Наприклад, може збільшитися акцент на соціально відповідальній практиці, підтримці малого та середнього бізнесу, а також змінитися ставлення до захисту навколишнього середовища та природних ресурсів. Потенційні зміни в законодавстві та регулюванні бізнесу можуть вплинути на стратегії транснаціональних компаній в Україні. Наприклад, можуть змінитися більш жорсткі вимоги щодо прав людини, прозорості та корпоративної соціальної відповідальності.

Приватні компанії відіграватимуть важливу роль у відновленні та майбутньому України, забезпечуючи роботою мільйони людей та підтримуючи цілі галузі. У серпні 2022 року було проведено опитування великих компаній щодо заходів для пожвавлення української економіки. В опитуванні взяли участь керівники 20 провідних українських компаній [60], серед яких групи ДТЕК та Metinvest, АрселорМіттал Кривий Ріг, SkyUp, ERAM, холдинг UFuture, Райффайзен Банк та інвестиційна компанія Concorde Capital. Вони запропонували перспективні напрями дій в умовах війни та післявоєнного відновлення економіки, а саме:

1. Відновлення логістичної інфраструктури. Українські виробники хочуть налагодити ланцюжок поставок, паралізований після блокади українських портів. Чорноморські порти є основними місцями реалізації продукції та товарів. Наразі ці порти заблоковані або окуповані росією. Розвиток експорту та залізничних перевезень до найближчих польських портів допоможе вирішити цю проблему та експортувати продукцію. Зокрема, розглядається можливість збільшення пропускної спроможності

залізниць та запровадження європейської колії. Залізничні перевезення через західні прикордонні переходи мають бути збільшені до наступного рівня: понад 3 000 вагонів на добу (зараз 1 900 вагонів). Це також збільшить перевалочні потужності в мілководних портах України.

2. *Залучення інвестицій.* Україна потребує інвестицій від іноземних приватних компаній, банків та кредитних установ для відновлення економіки. Для цього інвесторам потрібні державні гарантії з боку ЄС, США та інших країн G20. Це гарантує повернення інвестицій, якщо вони будуть зруйновані війною. Статус кандидата на вступ до ЄС відкриває Україні доступ до фондів і програм розвитку.

3 *Відшкодування ПДВ для експортерів.* Бізнес з нетерпінням чекає на відновлення відшкодування ПДВ, яке уряд призупинив у березні 2022 року. Експортери дуже розраховують на своєчасне відшкодування ПДВ, який вони сплачують при купівлі сировини та послуг. Це дозволить їм відновити експорт та збільшити виробництво.

4 *Надання можливості чоловікам виїжджати за кордон у справах бізнесу.* Український експорт ІТ-послуг у січні-травні 2023 року збільшився з 37% до 46% від усього експорту. Для того, щоб зберегти досягнуті успіхи, компаніям важливо підтримувати контакт з міжнародними клієнтами та проводити фізичні зустрічі з ними для розширення поточних проєктів та залучення нових через тимчасові відрядження для проведення переговорів за кордон.

5. *«Вибити» гроші з росії.* Постраждали від війни компанії потребують прямої фінансової допомоги або прибутку для відновлення за рахунок інших. Найкращим варіантом є залучення коштів від країни-агресора шляхом запровадження відповідних санкцій.

Загалом, зміни у повоєнній діяльності ТНК в Україні залежать від кількох факторів, таких, як економічна ситуація в країні, законодавчі та нормативні акти, а також політичне та соціальне середовище. У післявоєнний період ТНК стали потенційними інвесторами в українську

економіку. Вони зацікавлені в частковій економічній переорієнтації та відкритті нових ринків і логістичних маршрутів. Залучення іноземних ТНК в Україну та відкриття внутрішніх ринків покращило б ситуацію з безробіттям та стимулювало б розвиток і використання нових технологій.

Політика українського уряду має бути спрямована на використання всіх позитивних можливостей діяльності ТНК, а також на нейтралізацію негативних наслідків їхньої діяльності, ґрунтуватися на визначенні пріоритетів національного розвитку, а тому не повинна мати на меті надання податкових пільг чи запровадження обмежень на діяльність [61]. Протягом наступних 10 років План реконструкції має допомогти Україні увійти до топ-25 країн за індексом людського капіталу та індексом складності економіки, особливо у виробництві складних технологічних товарів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Очікувані результати Плану відновлення України

Всі 10 років		2023-2025		2026-2033	
Кількість проектів	850	Кількість проектів	580	Кількість проектів	270
Щорічний приріст реального ВВП	>7%	Фінансування	>350 млрд. дол.	Фінансування	>450 млрд. дол.
Фінансування	>750 млрд. дол.	Індекс економічної складності	ТОР-40 країн	Індекс економічної складності	ТОР-25 країн
Індекс економічної складності	ТОР-25 країн				
Індекс людського капіталу	ТОР-25 країн	Індекс людського капіталу	ТОР-40 країн	Індекс людського капіталу	ТОР-25 країн

Джерело: сформовано за [63]

Як видно з табл. 3.2. цей план передбачає три послідовні етапи:

1. *Етап стійкості*, що охоплював період до кінця 2022 р. На цьому етапі пріоритетом було відновлення найбільш критичних об'єктів інфраструктури, уключаючи ремонт котелень, мереж, житлового фонду, а також заходи з підтримки бізнесу із фокусом на малі та середні підприємства.

2. *Етап відновлення*, розрахований на 2023-2025 рр. Цей період передбачає реалізацію більшості проєктів загального плану відбудови, відновлення об'єктів соціальної інфраструктури та житлового будівництва.

3. *Етап модернізації*, запланований на 2026-2032 рр. Цей етап уключатиме комплекс заходів, спрямованих на підготовку України до вступу до ЄС та відповідність критеріям членства.

Проте, військова ситуація в Україні змінюється дуже швидко, кожного дня ми спостерігаємо збільшення атак росії як на енергетичну інфраструктуру, так і на житлові будинки, гублячи життя сотні цивільних людей. Тому цей План потребує постійного коригування і доповнення, над яким має працювати уряд. Провівши аналіз та вивчивши основні аспекти функціонування ТНК у світі, можемо сформулювати перспективи розвитку транснаціональних корпорацій в Україні в післявоєнний період, які, на нашу думку, базуватимуться на таких основних складових (рис. 3.4.)

- Відновлення економіки
- Привернення іноземних інвестицій
- Промисловість та агрокомплекс
- Технологічні інновації
- Стійкість до економічних викликів
- Наукова співпраця
- Екологічна стійкість

Рис. 3.4. Перспективи розвитку ТНК в Україні в післявоєнний період

Джерело: сформовано на основі проведеного аналізу

У разі сприятливих умов, приватні компанії, що спеціалізуються на страхуванні від військово-політичних ризиків, можуть увійти на український ринок. Це може сприяти поверненню інвесторів та спонукати до відновлення виробництва.

Проаналізуємо ці перспективи більш детальноше:

✓ *Відновлення економіки.* Після закінчення війни Україні знадобиться відновлення інфраструктури та економіки. Це створить попит на інвестиції, і ТНК можуть зіграти важливу роль у фінансуванні проектів відновлення.

✓ *Привернення іноземних інвестицій.* Україна може стати привабливим майданчиком для ТНК завдяки стратегічному розташуванню, висококваліфікованій робочій силі та низьким витратам на виробництво. Політична стабільність і зрозумілі правила гри також є важливими факторами.

2. *Промисловість та агрокомплекс.* Україні слід зосередитися на розвитку ключових галузей, таких як агропромисловий сектор, ІТ та чисті технології. ТНК, які спеціалізуються в цих сферах, можуть знайти нові можливості для інвестування та розвитку в Україні.

3. *Технологічні інновації.* ТНК мають великий потенціал для інтеграції технологій в українську економіку. Це не лише допоможе модернізувати виробництва, а й підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародній арені.

✓ *Стійкість до економічних викликів.* Післявоєнний період загрожує економічною невизначеністю, і ТНК повинні бути готові адаптувати свої

стратегії. Це може включати розробку нових продуктів або послуг, співпрацю з місцевими підприємствами та активну участь у соціально відповідальному бізнесі.

✓ *Наукова співпраця.* В Україні є потужний потенціал у сфері науки та освіти. ТНК можуть співпрацювати з університетами та науковими установами для розвитку інноваційних проектів і висвітлення нового покоління фахівців.

✓ *Екологічна стійкість.* В умовах глобальних викликів, пов'язаних з кліматичними змінами, ТНК можуть впроваджувати екологічно чисті технології в Україні, що сприятиме не лише розвитку бізнесу, а й збереженню довкілля.

Ці перспективи вказують на те, що транснаціональні корпорації можуть стати важливим двигуном для відновлення та розвитку української економіки в післявоєнний період.

Так, післявоєнний період часто характеризується економічним зростанням і відновленням інфраструктури в багатьох країнах. Це створює нові можливості для транснаціональних корпорацій виходу на нові ринки та залучення нових клієнтів. Технологічний прогрес, зокрема розвиток інформаційних технологій, також відкриває нові горизонти для транснаціональних корпорацій. Це дозволяє їм підвищити ефективність управління, комунікації та взаємодії з клієнтами. Міжнародна торгівля та відкриття ринків також є важливими факторами розвитку транснаціональних корпорацій.

Угоди про вільну торгівлю та зниження торговельних бар'єрів сприяють збільшенню обсягів міжнародної торгівлі та надають компаніям більше можливостей для зростання. Однак політика окремих країн також важлива для розвитку транснаціональних компаній. Інвестиційний клімат, бізнес-законодавство, ставлення до корупції та стабільність правил гри можуть впливати на привабливість країни для іноземних інвесторів. Перспективи зростання багатонаціональних підприємств у післявоєнний період залежать

від економічних, політичних і технологічних чинників, а також від міжнародної торгівлі та відкритості ринків.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На підставі проведеного дослідження в кваліфікаційні роботі можемо зробити *наступні висновки*:

➤ Транснаціоналізація принципово змінює співвідношення національної, інтернаціональної, і наднаціональної складових у механізмі функціонування світової економіки. Кардинально зростає вплив транснаціонального капіталу на розвиток міжнародних ринків і національних економік, формуються інтернаціональні відтворювальні цикли. Включення національних економік до процесів транснаціоналізації має подвійні наслідки: з одного боку, це призводить до створення нових робочих місць,

покращення науково-технічної і технологічної структури економіки, зростання обсягів ВВП, а з іншого – спричиняє глибокі деформації в національній економіці (руйнування усталеної відтворювальної та галузевої структури і т.і.), що актуалізує питання формування національного відтворювального комплексу з урахуванням можливих напрямків включення країни до системи міжнародного розподілу праці.

➤ В світовій економіці ТНК виконують важливі функції. Вони стимулюють глобалізацію світової економіки, НТП, світове виробництво, конкурентку боротьбу; нарощують виробничі потужності, з'являються нові технологічні розробки; створюють робочі місця та нові види продукції. Таким чином, транснаціональні корпорації формують і розвивають економічні відносини. Роль ТНК можна аналізувати в економічному, політичному і соціальному аспектах, але в епоху глобалізації вони проникають в усі сфери життя.

➤ Діяльність ТНК здійснює великий вплив як на економіку країни, де розташована материнська компанія, так і країн, де вона створює дочірні компанії або виробництва. Для материнської компанії переведення виробництва за кордон може призводити до зниження темпів зростання, безробіття. Разом з тим, діяльність ТНК за кордоном укріплює міжнародні економічні позиції країни, сприяє отриманню із-за кордону додаткових доходів. Для приймаючих країн переваги полягають у створенні нових підприємств, залученні додаткової робочої сили, підвищенні її кваліфікації, в той же час, діяльність іноземних компаній часто перешкоджає розвитку національного виробництва. В результаті виникають протиріччя між ТНК і окремим країнами, в яких вони здійснюють діяльність як в силу зазначених причин, так і у зв'язку із їх прагненням ухилитись від оподаткування, маніпулюючи трансфертними цінами.

➤ Найбільша кількість ТНК розміщена в США (45,2 %) та Китаї (15,8%). В Японії та Франції 6 % корпорацій від загальної кількості; 4,8 % – в Німеччині; 3 % – в Канаді; 2,4 % – в Індії; 2,2 % – в Швейцарії, в Італії 2

%; у всіх інших – 12 % ТНК. Що стосується кількості транснаціональних корпорацій від країн Європейського Союзу, то станом на кінець 2023 року продемонстрували тенденцію до уповільнення зростання їхньої кількості через процеси злиття та поглинань. Згідно з даними, опублікованими відомим міжнародним виданням Forbes, з двох тисяч найбільш великих ТНК світу, 470 корпорацій представляють 18 держав-членів ЄС, що становить приблизно 25% від загальної кількості компаній, включених до цього списку.

➤ У 2023 році глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) незначно скоротилися (на 2%) до 1,33 трильйона дол. У той час, як потоки в розвинені країни зросли на 9% до 464 млрд дол, потоки в країни, що розвиваються, впали на 7% до 867 млрд дол, в основному через те, що приплив ПІІ в Азію впав на 8% до 621 млрд дол. Потоки ПІІ в Африку, що розвивається, скоротилися на 3% до 53 млрд дол. ПІІ в Північну і Південну Америку майже стабільними, скоротившись на 1% до 193 млрд дол. Надходження ПІІ до найменш розвинених країн зріс на 17% і досяг 31 млрд дол. [35]. США та Китай є найбільш привабливим місцем для інвестицій, та більшість інвесторів роблять ставку саме на ці країни через стрімкий розвиток інновацій та техніки в даних країнах. Приплив ПІІ у 82 країнах із структурно слабкою, вразливою та малою економікою зріс на 15 % до 39 млрд дол.

➤ Пандемія посприяла на світові інвестиції та тепер все більше зростають інвестиції в цифрову економіку. Вперше за довгий час сектор джерела енергії випередив за прямим іноземними інвестиціями сектор сировини (нафта та газ). У 2022 році ПІІ у відновлювану енергетику вперше перевищили потоки у сектор сировини, повідомляє fDi Markets. Станом на 2023 рік частка світових інвестицій у паливну галузь в глобальному плані невелика, порівняно з відновлюваною енергетикою, які залучили майже 15% світових ПІІ.

➤ Аналізуючи діяльність світових ТНК, не можемо не згадати про угоди щодо злиття та поглинання (M&A). Ці угоди стають більш

глобальними і мають значний вплив на міжнародні ринки. Проте, як можемо бачити з аналізу, транскордонні М&А пережили помітний спад у 2022 році. Коливання курсу валют, сигнали про рецесію та війна в Україні змусили компанії зупинитися, і вартість глобальних угод у 2022 році була найнижчою за останні п'ять років - 832 млрд. дол. США.

➤ За даними Національного банку, протягом 2023 року приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становив \$4,25 млрд. Це в 7,6 рази більше, ніж обсяг інвестицій за 2022 рік, але на 42% менше, ніж 2021 року. Згідно з даними, наведеними на рис. 2.10, більше 70% інвестицій надійшло з країн ЄС, а максимальний обсяг інвестицій за всі роки був з Кіпру - 31,7%. Зазначимо, що Кіпр є особливо привабливим місцем для реєстрації офшорних компаній, і це свідчить про те, що не всі інвестиції звідси є реальними. Проте, навіть з врахуванням цього фактору, Кіпр продовжує залишатися найбільшим інвестором в Україну. Після нього йдуть Нідерланди з 21,6% інвестицій, Швейцарія - 5,8%, Великобританія - 4,6%, Німеччина - 4,6%, Австрія - 3,0%, Люксембург - 2,4% і Франція - 2,0%.

➤ Зараз найбільша кількість ТНК в Україні представлена саме у переробній промисловості. За версією журналу Forbes, значна кількість цих компаній були прибутковими. Найбільші прибутки отримали ТНК, які спеціалізуються на харчовій галузях та тютюновому виробництві, а саме: JT International з виручкою в 8203,7 млн. дол., PepsiCo - 7168,5 млн. дол., Shell - 5255,8 млн. дол. та Philip Morris з прибутком 6775,1 млн. дол.

➤ На даний момент «МакДональдз» працює в більш ніж 100 країнах світу. За даними статистики сайту Chowhound, у 2023 році у світі налічувалося близько 41 800 закладів мережі ресторанів. Наприкінці минулого року мережа оголосила, що до 2027 року планує відкрити 9000 нових закладів по всьому світу. Проте є і країни, в яких немає жодного «МакДональдза». Загалом існує 123 країни, де немає цього закладу. Серед них: Бермудські острови, Болівія, Ісландія, Іран, Македонія, Північна Корея, Ємен та Зімбабве. Вони не дозволяють розміщення у своїх країнах

МакДональдзу в інтересах громадського здоров'я та збереження культури в цих країнах немає популярної мережі фастфуду.

➤ Україна стала 102 країною, де почала розвиватися мережа McDonald's. Так 24 травня 1997 року в Києві, а потім і в інших містах відкрився перший МакДональдз. Проте ця мережа швидкого харчування швидко набрала обертів і сьогодні в Україні відкрито понад 100 ресторанів McDonald's. Після вторгнення McDonald's оголосив, що закриє усі свої офіси в росії та виставить бізнес на продаж. У гучній заяві компанії пояснюється, що «гуманітарна криза, викликана війною в Україні, і непередбачуване операційне середовище, що посилюється, привели McDonald's до висновку, що подальше володіння бізнесом в росії більш недоцільне і не відповідає цінностям McDonald's». Рішення, прийняте McDonald's, було рідкісним прикладом принципової та дорогої для власників позиції високоприбуткового світового бренду.

➤ Станом на серпень 2024 року мережа МакДональдз в Україні налічує понад 101 ресторан у 24 містах. У 2023 році оборот компанії з іноземними інвестиціями МакДональдз Юкрейн ЛТД зріс до 12,9 млрд грн. Це на 296,8% більше, ніж у 2022 році (3,2 млрд грн). Прибуток МакДональдз в Україні досяг 1,2 млрд грн. Тоді як 2022 рік компанія закінчила зі збитком у 2 млрд грн.

➤ Наприкінці березня 2024 року стало відомо, що МакДональдз планує відкриття ресторанів в Ужгороді та Чернівцях. Натомість 1 червня компанія закрила на реконструкцію найвідвідуваніший заклад мережі – ресторан МакДональдз на Вокзальній площі у столиці (біля Центрального залізничного вокзалу). 24.09.24 зачинився на ремонт один із найстаріших у Києві ресторанів МакДональдз - на Севастопольській площі.

➤ У 2019 році виторг МакДональдз в Україні становив 7,8 млрд грн, а чистий фінансовий результат – 1 млрд грн, у 2020 році доходи зросли до 7,9 млрд грн, а чистий прибуток знизився до 0,6 млрд грн. У 2021 році виторг збільшився до 11,1 млрд грн. Після тимчасового закриття усіх ресторанів

МакДональдз на початку повномасштабної війни, у 2022 році мережа відновила роботу, отримавши 3,3 млрд грн доходу за кілька місяців роботи, але зазнала чистих збитків на рівні 2,1 млрд грн. Однак, до кінця 2023 року мережа збільшила виторг до 12,9 млрд грн та прибуток до 1,3 млрд грн. У першому півріччі 2024 року виторг уже досяг 7,8 млрд грн.

➤ У майбутньому МакДональдз планує розширити свій бізнес в Україні. Зокрема, він планує відкрити ресторани в містах Києві та Львові. МакДональдз працює над відкриттям ресторанів у Боярці, Гатному, Чабанах. Також працює над відкриттям відділень у ключових містах Львівської області.

На основі аналізу даних можемо окреслити наступні пропозиції щодо вдосконалення діяльності ТНК в сучасному світі і в Україні в післявоєнний період:

✚ На основі розробки концептуальних засад обґрунтування стратегічних рішень за результатами дослідження на одному з його етапів передбачається обґрунтування вибору стратегії їх впровадження. Адже для ТНК, які працюють у ринковому середовищі, необхідно робити вибір таких стратегічних шляхів розвитку, які сприятимуть досягненню їх довгострокових цілей. У світовому науковому середовищі точаться гострі дискусії щодо використання підходів, які доцільно використовувати при виборі стратегії. Для ТНК запропоновано використовувати такі критерії для вибору стратегічного напрямку розвитку: ефективність стратегічних рішень і темпів змін в обсягах реалізації продукції на ринку. Вони служать основою для провідних світових ТНК. До основних таких стратегій належить: стратегія стабілізації зростання, стратегія диверсифікації ринку або товарів; стратегія зростання продажів, стратегія реструктуризації.

✚ У сучасних умовах глобальної економіки механізм оптимального національного регулювання процесів взаємодії національної економіки із ТНК полягає у гармонізації державного регулювання і політики корпорацій. Перспективний механізм має включаючи наступні елементи врегулювання

взаємодії національної економіки із ТНК: сфера, принцип, напрямок, критерій, та інструмент діяльності. Таким чином, державне регулювання взаємодії національної економіки із транснаціональними корпораціями має включати охоплення різних аспектів господарської діяльності.

✚ Перспективні напрями дій в умовах війни та післявоєнного відновлення економіки країни, запропоновані великими компаніями і ТНК: відновлення логістичної інфраструктури, залучення інвестицій, відновлення промисловості та агрокомплексу, технологічні інновації, стійкість до економічних викликів, наукова співпраця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куцик П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: [монографія]. П.О. Куцик, О.І. Ковтун, Г.І. Башнянин. Львів : ЛКА, 2015. 594 с.
2. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : [підручник]. К. : Либідь, 2005. 720 с.
3. Швець Ю.О., Сухаренко Т.А. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 3. Т. 1. С. 204-209. С. 206.

4. Чернова О.В., Пазиніч О.В. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 24-26.
5. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія. Вінниця: ДонНУ, 2016. 314 с.
6. Шавкун В., Сухацька І. Транснаціоналізація виробництва і капіталу в умовах світової глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету* 2011, № 6, Т.1. С. 248-251.
7. Школа І.М., Козменко В.М., Бабінська О.В. Міжнародні економічні відносини 2-ге вид., перероб. і доповн. Чернівці: Книги XXI, 2007. 544 с.
8. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками. *Аналітичне видання фонду ім. Фрідріха Еберта* URL : <http://www.fes.kiev.ua> (дата звернення 27 березня 2023 р.)
9. World Investment Report 2007: Transnational Corporations Extractive Industries and Development. – UNCTAD, United Nations, New York and Geneva, 2007. URL:<http://unctad.org/> (дата звернення 5 квітня 2023 р.)
10. World Investment Report 2015: Transnational Corporations Extractive Industries and Development. – UNCTAD, United Nations, New York and Geneva, 2015. – URL:<http://unctad.org/> (дата звернення 12 березня 2023 р.)
11. Міжнародний бізнес : підручник / В. А. Вергун, А. І. Кредісов, О. І. Ступницький та ін. ; за ред. проф. Вергун. К. : ВАДЕКС, 2014. 810 с.
12. Тихоненко І., Козачок А. Діяльність транснаціональних корпорацій як детермінанта розвитку «нового регіоналізму»: досвід АСЕАН. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. № 1. С. 89-99.
13. Качур А.В., Могилко Д.М. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах. *Економіка і суспільство*. Випуск № 19. 2018. С. 55-62.
14. Лимонова Е.М., Архіпова К.С. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах

глобалізації. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. № 1 (16). С. 93-101.

15. Дорошенко Т. Розвиток транснаціональних корпорацій та їх вплив на економіку. *Економічний аналіз*. 2023. Том.33. №2. С.95-102.

16. Макаруч К.О. Транснаціональні корпорації та транснаціональні банки як суб'єкти міжнародного бізнесу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2014. № 1144, вип. 3(1). С. 41-46

17. Міжнародний бізнес : підручник / В. А. Вергун, А. І. Кредісов, О. І. Ступницький та ін. ; за ред. проф. Вергун. – К. : ВАДЕКС, 2014. – 810 с.

18. Поляков М.В. Особливості розвитку міжнародного бізнесу в умовах становлення глобальної економіки знань. *Економічний простір*. 2012. №121. С.47-57.

19. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.О. Борзенко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2022. 264 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Globalizaciyniproceny-u-svitoviy-economici.pdf> (дата звернення 25 квітня 2023 р.).

20. Транснаціональні корпорації в світовій економіці URL: https://stud.com.ua/24946/ekonomika/transnatsionalni_korporatsiyi_svitoviy_ekonomitsi (дата звернення: 2 травня 2023 р.).

21. Pavlyuk, T.S. and Didenko, M.V. «Analysis of the promotion of world TNCs: experience for Ukraine», *Ekonomika ta suspil'stvo*, 2018. vol. 5, pp. 46-52.

22. Тетяна Дорошенко. Розвиток транснаціональних корпорацій та їх вплив на економіку. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. №2. С.95-102. URL: https://www.researchgate.net/publication/374457627_Development_of_transnational_corporations_and_their_impact_on_the_economy (дата звернення: 15 травня 2023 р.).

23. Войтко С.В., Гавриш О.А., Корогодова О.О., Моїсеєнко Т.Є. Транснаціональні корпорації: навч. пос. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2016.-218. Бібліогр.: 180с.

24. Гнатенко, І. А. Моделювання сценаріїв стійкого розвитку підприємств в умовах глобалізації та діджиталізації: управлінський аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. вип. №16, С. 20-25.

25. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. *Агросвіт*. 2021. вип. № 17, С.3-9.

26. Охріменко О. О., Сільвестрова Д. Д. Транснаціональні корпорації у системі світових економічних відносин. *Ефективна економіка*. 2013. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_56/ (дата звернення: 16 травня 2023 р.).

27. Global 500 FORTUNE: веб-сайт. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/2023/search/> (дата звернення: 15 червня 2023 р.).

28. Прохорова М. Е. Особливості формування впливу зарубіжних ТНК на Україну в XXI ст. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2011. № 4. С. 49- 55. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3261/3214> (дата звернення 18 травня 2023 р.)

29. World Investment Report 2023: Special economic zones. URL: <http://unctad.org> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

30. Рейтинг найбільших компаній світу за ринковою капіталізацією у 2024 році. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/06/17/129219263/> (дата звернення 3 липня 2023 р.)

31. Рейтинг найбільших компаній світу за ринковою капіталізацією у 2024 році. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/infographic-of-the->

[day/infografica/reitynh-naibilshykh-kompanii-svitu-za-rynkovoju-kapitalizatsiieiu-u-2024-rotsi](#) (дата звернення 7 липня 2023 р.)

32. США обігнали Китай у рейтингу Fortune Global 500. The Epoch Times. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/ssha-obignaly-kytay-u-reytyngu-fortune-global-500-video-164151> (дата звернення 4 серпня 2023 р.)

33. GLOBAL 500 2023 CHARTS. URL: <https://brandirectory.com/rankings/global/charts> (дата звернення 15 серпня 2023р.)

34. ЮНКТАД, база даних про ПІІ/МНП. URL: <https://unctadstat.unctad.org/insights> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

35. World Investment Report 2024: Investment facilitation and digital government. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf (дата звернення 20 червня 2023 р.)

36. Global 500 FORTUNE. URL: <https://fortune.com/global500/2022/search/> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

37. Global R&D funding forecast 2023 URL: <http://digital.rdmag.com> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

38. S&P Global Market Intelligence. Global M&A by the Numbers: 2022 in Review. URL: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/blog/global-ma-by-thenumbers-2022-in-review> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

39. Transnational corporations (TNC) [Електронний ресурс] // Сайт United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). URL: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

40. У 2023 році в Україну надійшло \$4,25 млрд прямих іноземних інвестицій – НБУ. URL: <https://mind.ua/news/20271569-u-2023-roci-v-ukrayinu-nadijshlo-425-mlrd-pryamih-inozemnih-investicij-nbu> (дата звернення 20 червня 2023 р.)

41. Міжнародна інвестиційна діяльність: навчальний посібник. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zadoia_Anatolii/Mizhnarodna_investytsiina_dii_Inist.pdf (дата звернення 22 серпня 2023 р.)
42. World Investment Report 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf (дата звернення 13 вересня 2024 р.)
43. Which multinational companies are most exposed to the Ukraine-Russia conflict? URL: <https://www.investmentmonitor.ai/ukraine-crisis/mncs-companies-risk-ukraine-russia-conflict/?cf-view> (дата звернення 13 вересня 2024 р.)
44. ТОП-20 найбільші інвестори України 2024 за версією Forbes. URL: <https://inventure.com.ua/uk/tools/database/top-20-najbilshi-investori-ukrayini-2024-za-versiyeyu-forbes> (дата звернення 13 вересня 2024 р.)
45. Історія величної мережі МакДональдз. URL: <https://franchisecapital.com/blog/> (дата звернення: 21 вересня 2024 р.).
46. Як бізнес-план McDonald's змінив світ: головні уроки від бургерного гіганта. URL: <https://www.linkedin.com/pulse> (дата звернення 21 вересня 2024 р.)
47. Чистий прибуток McDonald's у 2023 році склав \$8,5 млрд. URL: <http://shareupotential.com/ru/News/Newsline/mcdonalds-novyny-2024-01.html>. (дата звернення 21 вересня 2024 р.)
48. Офіційний сайт корпорації «McDonald's»: веб-сайт. URL: <https://corporate.mcdonalds.com/corpmcd/investors/financial-information.html> (дата звернення: 21 вересня 2024р.).
49. Так і не пішли з росії. Як міжнародні компанії підтримують війну в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyuna-v-ukrajini-yaki-kompaniji-pishli-z-rosiji-makdonalds-ostanni-novini-50271210.html>. (дата звернення 10 жовтня 2024 р.)
50. McDonald's в Україні. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 12 жовтня 2024 р.)

51. Скільки McDonald's та KFC заробляли до та під час повномасштабної війни. URL: <https://psm7.com/uk/money/skilky-mcdonalds-ta-kfc-zaroblyaly-do-ta-pid-chas-povnomasshtabnoyi-vijny.html> (дата звернення 8 жовтня 2024 р.)

52. Черкес Р.Б., Косар Н.С., Бей Х.Р. Дослідження ринку послуг швидкого громадського харчування України. Економіка та суспільство. Вип. № 60. 2024. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3597>. (дата звернення 15 жовтня 2024 р.)

53. МакДональдз в Україні: історія відкриття та цікаві факти. URL: <https://kashtan.media/mcdonalds/> (дата звернення: 15 жовтня 2024 р.)

54. Найцікавішими для розвитку McDonald's в Україні є локації, які забезпечують усі канали продажу, - директор з розвитку McDonald's в Україні. *Interfaks Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/983977.htm> (дата звернення 20 жовтня 2024 р.)

55. Kryvovyazyuk I., Kovalska L., Savosh L., Pavliuk L., Kaminska I., Okseniuk K., Baula O., Zavadaska O. Strategic decision and transnational corporation efficiency. *Academy of Strategic Management Journal*. Volume 18, Issue 6, 2019. URL: <https://philarchive.org/archive/KRYSDA> (дата звернення 20 жовтня 2024 р.)

56. Гнатенко, І. А. Фундаментальні умови державного регулювання та підтримки інноваційного підприємництва. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. №4. С.37-43

57. Світовий банк про корпоративне управління в Україні: У деяких питаннях відбувся відкат назад. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/news/2021/09/13/677742/> (дата звернення 20 жовтня 2024 р.)

58. Юхименко П. І., Гацька Л. П., Півторак М. В. та ін. Міжнародний менеджмент. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 488 с

59. Семененко Т. М. Транснаціональні корпорації в кон" курентному бізнес"середовищі. Фор" мування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Вип. 5 (158); наук. ред. І. Г. Манцуров. К., 2014. С. 162-166.

60. Сотні мільярдів доларів та конкретні ідеї: Україна представила 10-річний план відновлення. *Новини України. 24 канал*. URL : https://24tv.ua/ukrayina-predstavila-10richniy-plan-vidnovlennya-pislya-viyuni_n2073629 (дата звернення: 3 листопада 2024).

61. Мащенко С. О., Алієв С. А. Проблеми та перспективи діяльності ТНК на території України. *Економічний простір*. 2018. № 136. URL : <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/151780> (дата звернення: 3 листопада 2024).

62. Дмитренко Д. Рятувати логістику, випускати за кордон і залучати інвестиції Заходу. Великий бізнес розповів, що треба для відродження України. URL : <https://biz.liga.net/ua/all/all/article/ukraina-mojet-stat-evropeyskim-tigrom-10-sovetov-biznesa-kak-postroit-stranu-mechty> (дата звернення: 12 листопада 2024)

63. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 27 листопада 2024)